

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Školní připravenost dětí v kontextu sociálních
dovedností

Zlata Zapletalová

Olomouc 2024

Vedoucí práce: prof. PhDr. Eva Šmelová, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením prof. PhDr. Evy Šmelové, PhD., a že jsem uvedla všechny použité prameny a literární zdroje.

V Olomouci dne 12. 4. 2024

.....

podpis

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Evě Šmelové, PhD., za odborné vedení diplomové práce, podklady a cenné rady. Děkuji také vedení školy a pracovníkům základní a mateřské školy za umožnění získání podkladů pro výzkumnou část diplomové práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Zlata Zapletalová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Eva Šmelová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Školní připravenost dětí v kontextu sociálních dovedností
Název v angličtině:	Children's school readiness in the context of social skills
Zvolený typ práce:	Výzkumná práce – zpracování primárních dat
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na připravenost předškolních dětí z hlediska sociálních dovedností. V teoretické části je tato problematika představena za pomoci odborné literatury. Praktická část pak zkoumá samotnou připravenost dětí v sociálních dovednostech u zápisu do 1. třídy základní školy, jak se tyto návyky liší v prostředí mateřské školy a jak dovednosti těchto dětí vnímá jejich učitelka v mateřské škole.
Klíčová slova:	sociální dovednosti, rozvoj sociálních dovedností, předškolní věk, připravenost předškolních dětí, školní připravenost
Anotace v angličtině	This thesis deals with the readiness of preschool children with respect to their social skills. In the theoretical part, the topic is presented via literature specialized in this area. The practical part then studies the readiness of children in social skills when they enroll at the 1st grade of elementary school, how their skills differ when they are in the kindergarten and how they are perceived by their kindergarten teacher.
Klíčová slova v angličtině	Social skills, development of social skills, readiness of preschool children, maturity for school, readiness for school
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Klíčové kompetence RVP PV Příloha č. 2 – Klíčové kompetence RVP ZV Příloha č. 3 – Záznamový arch vyhodnocení sledovaných oblastí při zápisu do 1. třídy Příloha č. 4 – Záznamový arch sledovaných oblastí při zápisu do 1. třídy Příloha č. 5 – Rozhovor s učitelem MŠ - otázky Příloha č. 6 – Souhlas školy s uskutečněním diplomové práce
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

1	Charakteristika předškolního věku	11
1.1	Předškolní období	11
1.2	Vstup dítěte do školy	12
2	Školní zralost	14
3	Školní připravenost.....	17
3.1	Dítě na konci předškolního vzdělávání.....	17
3.2	Odklad školní docházky.....	23
4	Diagnostika školní zralosti dítěte.....	25
5	Zápis do 1. třídy	28
6	Oblast posuzování sociálních kompetencí	30
6.1	Sociální a personální kompetence předškolního věku.....	30
7	Sociální dovednosti.....	33
7.1	Socializace a její proces.....	34
7.1.1	Fáze procesu socializace	35
7.2	Rozvoj sociálních dovedností	37
7.2.1	Hra jako činitel rozvoje sociálních dovedností.....	38
7.2.2	Sociální situace a jejich zvládnání	39
7.2.3	Didaktické pomůcky k rozvoji sociálních dovedností u dětí	44
8	Metodologie výzkumného šetření.....	49
8.1	Výsledky výzkumného šetření.....	51
8.1.1	Dítě č. 1.....	51
8.1.2	Dítě č. 2.....	53
8.1.3	Dítě č. 3.....	56
8.1.4	Dítě č. 4.....	58
8.1.5	Dítě č. 5.....	60
8.1.6	Dítě č. 6.....	63

8.1.7	Dítě č. 7.....	65
8.1.8	Dítě č. 8.....	67
8.1.9	Dítě č. 9.....	70
8.1.10	Dítě č. 10.....	72
9	DISKUSE.....	75

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na oblast sociální připravenosti dětí před nástupem na základní školu. Spoustě dětí činí přechod z předškolního vzdělávání na školní větší problém. Zejména však u zápisu do prvního ročníku by mělo být dítě schopno projevat jisté sociální návyky, kterými jsou například schopnost uplatnit základní společenské návyky a pravidla společenského styku, schopnost adaptace, odloučení, spolupráce, komunikace atd. Veškeré tyto požadavky jsou uvedeny v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) ve výčtu klíčových kompetencí, kterými by mělo dítě na konci předškolního vzdělávání disponovat. Česká školní inspekce (dále jen ČŠI) se ve svých inspekčních zprávách často zabývá tím, zda pedagogové cíleně realizují v předškolním vzdělávání aktivity, které rozvíjí klíčové kompetence dětí.

Celková připravenost dětí pro zahájení školní docházky mne velice zajímá, jelikož se v praxi často setkávám s odlišnými názory, co dítě musí a nemusí umět již z předškolního vzdělávání. Proto jsem si vybrala toto téma, abych si udělala ucelený obraz i o tom, co přesně se děje v předškolním vzdělávání, jaké podmínky a nároky jsou kladeny na děti při zápisu do prvního ročníku a co se dále rozvíjí během školní docházky.

V práci se zaměřuji hlavně na stránku sociální. Čeho by mělo dítě z hlediska sociálních dovedností dosahovat při vstupu na základní školu a jak můžeme tyto dovednosti podpořit a rozvíjet. Nastíněny budou ale i komplexní dovednosti dítěte, které míří k povinnému vzdělávání, jelikož jsou tyto oblasti neodmyslitelně propojeny. Můžeme se setkat s nepřipraveností dětí k základnímu vzdělávání a s tím spojeným odkladem školní docházky. Spousta faktorů, které ovlivňují nástup dítěte do první třídy, se může odvíjet právě od sociálních dovedností, díky kterým nemůže dítě naplnit jeho kompetence tak plnohodnotně, jak by mělo. Proto se v práci zaměříme i na tuto problematiku.

Ve výzkumu Chválu a Kropáčkové (2017) posuzovali v rámci připravenosti dítěte k základnímu vzdělávání tyto psychometrické vlastnosti škál sociálních dovedností a jejich vliv na odklad školní docházky: vztahy s ostatními dětmi, respektování autority, emoční samostatnost, vytrvalost u samostatné práce, sebeobsluha,

spoléhání na vlastní síly, úroveň jemné motoriky, úroveň vývoje řeči, připravenost na školní docházku. Tento výzkum ukazuje, jak jsou pro školní úspěšnost v prvním ročníku základní školy zvládnuté sociální dovednosti důležité. V dalším výzkumu (Yüksel, Küçükoğlu, Ünsal, 2013) vypozerované výsledky potvrdily fakt, že vzdělávání zaměřené na podporu sociálních dovedností v předškolním období pozitivně ovlivňuje úroveň sociálních dovedností dětí na základní škole a tím umožňuje adaptaci na nové prostředí s větší lehkostí. U rozvoje a podpory těchto dovedností je důležitý také individuální přístup, jak ze strany pedagogů, tak ze strany rodičů. S tím souvisí i jejich úzká vzájemná spolupráce, díky níž se může dítě rozvíjet v plném rozsahu. Důležité je rozvíjet tuto stránku co nejdříve, aby dítě zvládalo svůj vstup na základní školu bez větších obtíží, jak ukazuje výše zmíněný výzkum.

Cílem diplomové práce je tedy zjistit, na jaké úrovni jsou sociální dovednosti sledovaných dětí na počátku povinné školní docházky a to v kontextu výstupů RVP PV. Práce je členěna do dvou hlavních částí, a to části teoretické, kde jsou zpracovaná teoretická východiska, na které navazuje část druhá, empirická.

V teoretické části jsou uvedeny veškeré aspekty a znalosti pro možnost posouzení sociálních dovedností dítěte. V první kapitole vymezíme vývoj jedince v předškolním období a při vstupu dítěte do školy. Na teoretické poznatky o vývoji navazuje školní zralost, kde byly přiblíženy všechny roviny této zralosti, které by mělo dítě ovládat. Jedná se o rovinu tělesného vývoje a zdravotního stavu, poznávací funkce, práceschopnost a emocionálně – sociální zralost. Školní připravenost je definována a jsou zde nastíněny jednotlivé oblasti a aspekty, kterými by mělo předškolní dítě ukončující toto vzdělávání disponovat. Věnuji se zde i odkladu školní docházky z legislativního hlediska a jak tento rok odkladu využít ve prospěch dítěte. V další kapitole o diagnostice zralosti dítěte uvedeme výčet možností a metod, jak tuto diagnostiku provádět. Jak probíhá zápis do prvního ročníku základní školy, legislativa a jeho proces je téma další kapitoly. Následuje kapitola Oblast posuzování sociálních kompetencí, kde definujeme tuto oblast a navazujeme podkapitolou Sociální a personální kompetence předškolního věku. Poslední kapitolou teoretické části jsou Sociální dovednosti, kde opět definujeme tuto oblast, následuje téma socializace a jejího procesu a fází, rozvoj sociálních dovedností, hra jako její činitel, sociální situace a jejich zvládání a nakonec pomůcky k potřebnému rozvoji těchto dovedností.

V empirické části je naším cílem zhodnotit současnou úroveň sociálních dovedností u zvoleného vzorku dětí. V závěru práce je diskuse, jejíž součástí je shrnutí zjištění a doporučení pro praxi.

Jako přínos této diplomové práce spatřuji v možnosti proniknout do problému připravenosti dětí k povinnému vzdělávání a jak jsou sociální dovednosti důležité pro úspěšné zvládnutí prvního ročníku. Diplomová práce může být dílčím přínosem k problematice školní připravenosti z hlediska sociálních dovedností a zároveň mi posloužila jako obohacení znalostí v této oblasti.

I. TEORTICKÁ ČÁST

1 Charakteristika předškolního věku

Znalost vývoje dítěte je nezbytnou součástí učitelské profese z hlediska toho, abychom věděli, v jaké vývojové fázi se dítě nachází, na co je zralé, co by mělo v daném období zvládat a co ne. „Psychologie se na vývoj dítěte zaměřuje především od dvacátých let 20. století“ (Allen, Marotz, 2008, s. 13). Neustále se na toto téma diskutuje, zda má na vývoj dítěte vliv prostředí, či dědičnost. „Většina současného poznání dané oblasti vychází ze čtyř hlavních přístupů: teorie zrání, psychoanalytická teorie, teorie kognitivního vývoje a teorie učení“ (Allen, Marotz, 2008, s. 13). B. F. Skinner byl zastáncem vlivu výchovy či prostředí. Podle něj je vývoj dítěte do značné míry naučeným chováním. Toto chování si jedinec osvojuje na základě negativních a pozitivních interakcí s okolím. Psychoanalytická teorie věří, že chování jedince je do velké míry ovlivněno nevědomými procesy. Z těchto procesů některé existují již od narození a další se utváří během života. Názor, že si děti vytvářejí vlastní poznání, jehož základem je aktivní zkoumání okolního prostředí, zastával Jean Piaget, který se přikláněl k teorii kognitivního vývoje. Přístup k lidskému vývoji, který zdůrazňuje dědičnost, má teorie zrání.

„Současné pojetí vývoje dítěte se jen málokdy opírá o jedinou z uvedených teorií a nebere v potaz ostatní. Všechny naznačené přístupy totiž významně přispěly k našemu porozumění dětem“ (Allen, Marotz, 2008, s. 14). Dnešní odborníci nestaví proti sobě vliv výchovy a vliv prostředí, jelikož jedno nevyklučuje druhé. Vzájemné působení vlivů prostředí a vrozených předpokladů chápeme jako výsledek vývoje.

Pro správné porozumění a výchovu dítěte a jeho rozvoj musíme znát celkový vývoj dítěte a jeho chování v určitých obdobích života. Toto porozumění je nezbytné pro účinnou práci s dětmi, jejich růst a vývoj z hlediska individuálního přístupu. Pro tuto práci si ovšem vymezíme pouze období předškolní a vstup dítěte do školy.

1.1 Předškolní období

Předškolním obdobím nazýváme věk od tří do šesti let, tedy věk, kdy dítě zpravidla navštěvuje mateřskou školu. „Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy“ (Vágnerová, 2005, s. 173). V tomto období zůstává základem výchova v rodině. Na ní následně staví a napomáhá v rozvoji dítěte mateřská škola.

„V celku bychom motorický vývoj mohli označit jako stálé zdokonalování, zlepšenou pohybovou koordinaci, větší hbitost a eleganci pohybů“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 88). Dítě také procvičuje svou zručnost při různých hrách a manipulacích s věcmi a zejména při kresbě. Další zdokonalení probíhá i v oblasti řeči, kdy vymizí dětská patlavost buď samovolně, nebo s pomocí logopeda. Vývojem řeči získává jedinec i více poznatků o sobě a okolním světě. Užití řeči také využívá k regulaci svého chování.

Rodinné prostředí nadále zůstává primární v socializaci dítěte. Začínají se ovšem vyvíjet sociální kontroly, role a porozumění. „Socializace a individualizace, tj. rozvoj osobnosti jedince, probíhá v interakci, dítě rozvíjí svou individualitu v kontaktu s jinými lidmi“ (Vágnerová, 2005, s. 202). Dítě tedy nejvíce rozvíjí a učí se sociálním dovednostem právě v předškolním období, kdy je v kontaktu se svými vrstevníky.

V socializačním procesu dítěte je velmi důležitá také hra. Hra se v tomto období stává hlavní činností dítěte a jedná se o různé druhy a formy her. S narůstajícím věkem jedince hra posiluje jeho porozumění sociálním rolím a pravidlům. Dítě se tak i učí sdílet s ostatními svůj fantazijní svět, své pocity a myšlenky, které se během jeho vývoje často mění. „Hra je důležitou formou aktivity dítěte předškolního věku, tedy nezbytná pro dítě a jeho rozvoj, ale i pro učitele jako zdroj informací o dítěti“ (Šmelová, Stolinská, 2019, s. 10). V tomto období si jedinec může vytvářet ve svém vědomí fiktivní postavy, které postrádá ve skutečnosti, kdy si dítě procvičuje sociální role či má málo uspokojenou potřebu dětské společnosti.

1.2 Vstup dítěte do školy

Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §36 „povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky podle věty druhé je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení, podmínkou přijetí dítěte narozeného od

ledna do konce června doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti přiloží zákonný zástupce.“ (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Vstup dítěte do školy bývá zpravidla okolo šestého roku jeho věku. Jedná se o velkou sociální změnu v životě dítěte i velkou zátěž. „Škola ovlivní další rozvoj dětské osobnosti, způsob prožití celého zbývajících dětství, projeví se i v oblasti sebehodnocení, mnohdy velice zásadním způsobem“ (Vágnerová, 2005, s. 236-237).

Stupeň vyzrálosti centrální nervové soustavy je podmínkou pro účinné osvojování jednoduchých či těžších úkonů. Proto je biologická zralost posuzována při vstupu na základní školu. Ovšem výsledky při posuzování tělesné zralosti, výšky a váhy nejsou pro pedagogy stěžejními ukazateli vyspělosti pro nástup do školy. Naproti tomu kognitivní zralost se v šestém roku jedince výrazně mění. „Především dítě začíná svět chápat realisticky, je méně závislé na svých přáních a okamžitých potřebách“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 113). Doba, po kterou je schopno udržet pozornost, se prodlužuje a na jednotlivých úkolech vydrží pracovat déle. Jedinec v tomto období prochází náhlými změnami nálad, stává se méně závislý na rodičích či pečujících osobách, má touhu zalíbit se a vyhovět dospělým, je stále egocentrický, nerad prohrává a etické chování a hodnoty mu jsou cizí. Dítě si je vědomo, kdy zlobí a odvozuje tak od nastavených pravidel buď v rodině, nebo ve škole.

Z hlediska vývoje řeči a jazyka je dítě často upovídané, pokládá velké množství otázek, je schopno skládat věty, rádo naslouchá nejrůznějším příběhům a pohádkám, napodobuje slangové vyjadřování a je schopno se učit více než jednomu jazyku.

Po motorické stránce se dítě zlepšuje jak v hrubé, tak jemné motorice. Jeho pohyby jsou přesnější, ale občasná neohrabanost přetrvává. Dítě také rádo sportuje a má větší sílu. Zlepšuje se také koordinace oka a ruky, díky tomu se může věnovat různým aktivitám, které pro něj do této doby byly těžké. Děti v tomto období také velmi baví nejrůznější rukodělné práce jako modelování, práce s různými materiály a výtvarné činnosti.

„Školní vzdělávání je třeba chápat jako součást socializace jedince, to znamená jeho začleňování do společnosti. Jde o celoživotní proces, tak jak se mění jedincův věk, jeho postavení (situovanost) mezi lidmi, nároky na něho kladené, vlastní plány společenského uplatnění apod.“ (Franclová, 2013, s. 17).

2 Školní zralost

„Školní zralost bývá v odborné literatuře nejčastěji charakterizována jako stav dítěte, který zahrnuje jeho zdravotní, psychickou a sociální způsobilost začít školní docházku. Aby dítě zvládalo požadavky školní docházky, je tedy třeba, aby bylo zralé a připravené na vstup do první třídy základní školy. V souvislosti se školní zralostí se uvádějí nejčastěji její tři složky: fyzická (tělesná) zralost, psychická zralost, sociální a emocionální zralost“ (Kropáčková, 2008, s. 12).

Tělesný vývoj a zdravotní stav

Posuzování zdravotního stavu a tělesného vývoje přísluší pouze praktickému či obvodnímu lékaři. V některých případech je dobré, aby lékař při posuzování školní zralosti dal podnět k podrobnějšímu psychologickému, psychiatrickému či jinému odbornému vyšetření. Váhu a výšku je dobré brát v potaz, nemůže ale být u dítěte prvořadým ukazatelem zralosti. Menší tělesná stavba dítěte může způsobit snadnější unavitelnost, může být nevýhodou v kolektivu starších spolužáků a dítě může zažívat pocity ohrožení, slabosti či méněcennosti.

Důkladné zvážení k zahájení školní docházky by mělo být u dětí například předčasně narozených, s problémy ve vývoji motoriky či řeči. Častá nemocnost je také komplikací pro dobrou adaptaci dítěte na nové prostředí.

Poznávací funkce

Pro zvládnání dovedností jako je čtení, psaní a počítání je důležitá rovnoměrnost vývoje jednotlivých oblastí a úroveň rozumových schopností. Odklad školní docházky a následná zvýšená péče by měla být u dítěte, jehož kognitivní schopnosti vyžívají pomaleji nebo které výrazně vývojově zaostává. Některé děti mohou mít dobré rozumové schopnosti a pouze jednu oblast nezralou. V takovém případě je vhodné dítě motivovat k různým činnostem, které podněcují tuto oblast. Rozhodnutí o odkladu či zahájení školní docházky je otázkou posouzení míry nezralosti v dané oblasti. Naopak děti s mimořádným nadáním mohou být do školy přijaty před dovršením šestého roku věku. Zde je však nutné důkladně prošetřit, zda není některá ze složek vývoje nevyzrálá.

Do kognitivních předpokladů patří schopnosti řeči, vizuomotoriky a grafomotoriky, sluchové vnímání, zrakové vnímání, základní matematické představy a vnímání času. Tyto oblasti si podrobněji rozvedeme v kapitole Dítě na konci předškolního vzdělávání.

Práceschopnost

Zájem o učení a chuť poznávat nové věci je důležitým předpokladem pro plné využití mentálních předpokladů, schopností a dovedností dítěte. Důležitou schopností je záměrná koncentrace pozornosti na určitou činnost nebo úkol. Dítě by mělo mít věku přiměřený smysl pro povinnost, zodpovědnost a uvědomování si, že je potřeba daný úkol dokončit. V případech, kdy hovoříme o bezděčné pozornosti na činnost, se rozumí činnost, kterou si dítě zvolilo samo. Například nějakou hru nebo podnět. Ovšem na druhou stranu jsou děti, které ani u hry nevydrží, neustále odbíhají, nesoustředí se a ztrácí o ni zájem.

Školní práce klade nároky na intenzitu, stálost, vytrvalost a odolnost vůči rušivým vlivům. U školáka předpokládáme míru samostatnosti při přechodu mezi činnostmi. „Práceschopnost je podmíněna zejména vyzrálostí centrální nervové soustavy, ale úzce souvisí i se zralostí osobnosti a také s tím, jak jsme dítě doposud vychovávali“ (Bednářová, Šmardová, 2022, s. 6). Důležité je vedení dítěte k respektování pravidel, limitů, samostatnosti a k drobným povinnostem. Nenásilným způsobem bychom měli rozvíjet koncentraci pozornosti různými hrami, úkoly nebo pracovními listy pro předškoláky. U her je dobré dítě naučit pravidlům, vytrvalosti, vyrovnání se s prohrou, spolupráci atd.

Emocionálně – sociální zralost

Každé dítě je jiné a je potřeba tuto věc respektovat. Zda dítě bude dobře pracovat ve školním prostředí, závisí na vhodné motivaci, jeho dispozicích, porozumění jeho chování, potřebách a možnostech. Od dítěte se očekává určitá míra emocionální stability, zvládání emocí a odolnost vůči frustraci. V této oblasti jsou mezi dětmi určité rozdíly. Některé děti jsou emočně vyrovnané, jiné zase ostýchavé nebo se neumí ovládat.

Důležitá je také sociální vyspělost a sociální dovednosti. Dítě zvládá odloučení od rodiny, je schopno adaptovat se na jiné prostředí, respektuje cizí autoritu atd. Snažíme se vést dítě k tomu, aby se dokázalo podívat na svět očima druhého, že nemusí být vše tak, jak si ono samo přeje. Dítě se učí základním pravidlům slušného chování.

Jak dítě obstojí mimo svou rodinu, závisí na vyzrálosti jeho samostatnosti a sebedůvěry. Základy těchto dovedností se staví mnohem dříve před povinnou školní docházkou. Je to proces, který začíná od narození a je důležité v něm projevovat dítěti lásku, věnovat mu pozornost, přijímat ho, chápat jeho potřeby, vymezovat hranice a zároveň mu dávat prostor.

Toto byly kritéria školní zralosti. Důkladně bychom měli zvážit zahájení školní docházky u následujících skupin:

- „dětí zdravotně oslabené
- děti s významným opožděním kognitivního vývoje
- děti s pomalejším nebo nerovnoměrným kognitivním vývojem
- děti s výraznější nezralostí v některé z dílčích oblastí kognitivního vývoje
- děti nezralé v oblasti práceschopnosti
- děti nezralé v oblasti emocionálně-sociální“

(Bednářová, Šmardová, 2022, s. 7)

Při posuzování školní zralosti musíme brát také v potaz životní situaci dítěte a jeho rodiny. Někdy je dítě plně zralé, bez jakýchkoliv traumat a rodiče mohou žádat o odklad. Na druhou stranu se můžeme setkat s rodiči dítěte nevyzrálého, kteří se přes veškerá doporučení o odkladu povinné docházky nenechají přesvědčit, a doplácí na to tak pouze jejich dítě. Některé nezralé děti potřebují pouze čas na přirozený vývoj a někdy je potřeba jim poskytnout podporu v nevyzrálých oblastech. Na této podpoře by se měla podílet jak rodina, tak mateřská škola. Popřípadě je vhodné zapojit i jiné instituce, a to pedagogicko-psychologickou poradnu či speciálně-pedagogické centrum.

3 Školní připravenost

„O školní připravenosti hovoříme v souvislosti s výchovou a vlivem vnějšího prostředí, které vývoj předškoláka ovlivňují. Jde tedy o oblast sociálních zkušeností“ (Otevřelová, 2016, s. 55). Můžeme zde pozorovat například chování dítěte při hrách, jeho řečové dovednosti, chování, sebeobsluhu, samostatnost, emoční prožívání atd.

Školní připravenost dítěte také závisí na jeho schopnosti se učit. Aby bylo dítě schopno se učit, jsou pro něj důležité různé aspekty. Prvním z nich je sebevědomí, kdy by dítě mělo mít pocit kontroly nad svými pohyby, chováním a okolním světem. Je přesvědčeno, že se jeho snaha shledá s úspěchem a podporou dospělých v případě nouze. Zvědavost by měla být důležitým pocitem dítěte. Díky ní je schopno se učit a vědět, že je učení příjemné. Schopnost jednat s určitým cílem, ovlivňovat dění a jednat vytrvale souvisí s uvědomováním si svých schopností. Dítě by mělo mít schopnost sebeovládání a přizpůsobení se s ohledem na jeho věk. Schopnost pracovat s ostatními stojí na tom, jak dítě dokáže být chápáno ostatními a zároveň ostatním rozumět. Schopnost komunikovat, vyměňovat si pocity a myšlenky souvisí s důvěrou dítěte v lidi okolo něj a s dobrými pocity vyplývajícími z určité činnosti sdílené s ostatními. Poslední schopností je spolupráce. Zde je důležité najít při společných činnostech rovnováhu mezi potřebami ostatních a vlastními.

Pro dítě jsou dosažitelné klíčové kompetence, které stanovuje RVP PV (viz příloha č. 1) [cit. 2023-03-02]

3.1 Dítě na konci předškolního vzdělávání

„Předškolní období trvá od 3 do 6 – 7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuálně i více let“ (Vágnerová, 2005, s. 173).

„Od září 2017 je předškolní vzdělávání povinné poslední rok před vstupem do primární školy, cílem je zkvalitnit připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky“ (Šmelová, Prášilová, 2018, s. 31).

Mateřské školy se řídí dokumentem RVP PV, který připravuje a neustále obnovuje MŠMT ČR. Na základě tohoto dokumentu si každá škola vytvoří svůj školní vzdělávací program (dále jen ŠVP), kterým se bude řídit a brát v potaz různé

specifikace dané školy. Oba dokumenty jsou veřejně přístupné a jsou pro školy závazné, musí se jimi řídit a naplňovat jejich cíle. V RVP PV nalezneme cíle předškolního vzdělávání, vzdělávací obsah a oblasti, podmínky vzdělávání a další. Pro tuto práci jsou důležité zejména klíčové kompetence, se kterými by mělo dítě nastoupit k základnímu vzdělávání. Na RVP PV pak dále navazuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), se kterým se dítě setká při nástupu na primární školu.

Dítě, které ukončuje předškolní vzdělávání, by mělo ovládat a naplňovat veškeré cíle a klíčové kompetence uvedené v RVP PV. V oblastech grafomotorika a kresba, řeč, sluchové vnímání a paměť, zrakové vnímání a paměť, vnímání prostoru, vnímání času, základní matematické představy, práceschopnost a pozornost, sebeobsluha a samostatnost, sociální a emocionální dovednosti jsou děti pozorovány a posuzovány při zápisu do prvních ročníků, zda jsou způsobilé k nástupu na základní školu či nikoliv. Všechny tyto oblasti na sebe navazují a jsou provázané. Proto si stručně rozvedeme, co by mělo dítě v daných oblastech zvládat.

Grafomotorika a kresba

Veliký význam pro osvojování dovednosti psaní má kresba. Jedním z nejdůležitějších kritérií při posuzování zahájení školní docházky jsou úrovně jemné motoriky, grafomotoriky a vizuomotoriky. „Kresba nám může poskytnout informace o celkové vývojové úrovni, o úrovni jemné motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky, o zrakovém a prostorovém vnímání; o emocionalitě dítěte, o vztazích a postojích dítěte; je komunikačním prostředkem, může být rehabilitačním a terapeutickým nástrojem“ (Bednářová, Šmardová, 2022, s. 13)

Na rozvoj grafomotoriky má vliv mentální vyspělost dítěte, laterálita, paměť, zrakové a prostorové vnímání a úroveň hrubé a jemné motoriky. Motorika ovlivňuje také fyzickou zdatnost dítěte. Zejména zapojení se do kolektivu dětí, pohybových her a výběru pohybových aktivit. Neobratnost motoriky může poznamenat začlenění do kolektivu, zapojení do her nebo při hrách může vést k nespokojenosti, přerušování hry a nesoustředěnosti při hře.

Dítě by mělo držet psací náčiní špetkovým úchopem. Správný úchop psacího náčiní je důležitý pro správné návyky při psaní. Pro psaní musí být dítě také schopno

vizuomotorické koordinace. Před nástupem dítěte do povinné školní docházky je vhodné znát jeho laterality oka a ruky.

Řeč

„Řeč má pro člověka zásadní význam, ovlivňuje a rozvíjí kvalitu myšlení, poznávání, učení“ (Otevřelová, 2016, s. 107). Je velmi významným aspektem pro vývoj dítěte a jeho následné fungování ve škole. Důležitý je také sociální aspekt, kdy „řeč slouží k dorozumění, k utváření sociálních vztahů, má dopad na vnímání dítěte druhými a jeho postavení ve skupině“ (Bednářová, Šmardová, 2022, s. 25). Pro vývoj řeči je také důležité sluchové a zrakové vnímání, kdy se dítě snaží napodobovat hlásky, slabiky a slova, které slyší, a chápe, že každá věc má svůj název.

Mezi vnější faktory ovlivňující vývoj řeči dítěte patří především rodina. Nevhodné výchovné styly mají za následek pozvolný vývoj řeči. Tím, jak rodiče komunikují se svým dítětem a jak se k němu chovají, se dítě učí naslouchat, tvořit dialog a odezírá neverbální komunikaci.

Dítě by mělo být také schopné dodržovat základní pravidla konverzace, věnovat pozornost, naslouchat druhému, ptát se, počkat, až druhý domluví, a odpovídat na dotazy.

Oslabené řečové dovednosti mohou mít za následek ve školním věku menší četnost verbální komunikace nebo pasivitu, nejistotu při rozvíjení konverzace, získávání informací, vyjadřování se před lidmi nebo špatné utváření sociálních vztahů.

Sluchové vnímání a paměť

„Sluch je jedním z prostředků komunikace, významnou měrou ovlivňuje rozvoj řeči a tím i myšlení“ (Bednářová, Šmardová, 2022, s. 31). Důležité je vyloučení sluchových vad, pokud máme podezření na nějakou vadu, je třeba, aby dítě absolvovalo speciální vyšetření. Pro dobrý start ve škole je schopnost naslouchat pro dítě velice důležitá, jelikož potřebuje porozumět výkladu učitele a naslouchat mu.

U figury a pozadí se jedná o zaměření pozornosti a vyčlenění zvuků z pozadí. Jedná se o dovednost zaměřit se na určitý sluchový podnět. Například při vedení

rozhovoru se figurou stává hlas druhého člověka a pozadím okolní hluk, který se snažíme vytěsnit, a soustředíme se pouze na hlas člověka, který mluví.

Zrakové vnímání a paměť

Dobré zrakové dovednosti a rozvinutá motorika jsou důležité pro zvládnutí čtení a psaní písmen a číslic.

Při vnímání zrakových podnětů dochází k jejich uspořádávání, celek je rozčleněn na objekt zájmu (figuru) a jeho okolí (pozadí). Důležité oční pohyby pro úspěšné čtení, psaní a matematiku jsou sledování jednoho řádku po druhém, pohyby zleva doprava, odshora dolů a uvědomování si posloupnosti. Důležité je správné levo-pravé vedení očí po řádku, aby dítě četlo správně slova i čísla.

Vnímání prostoru

Orientace v prostoru je důležitá pro každodenní život i vnímání tělesného schématu, které se spolupodílí na koordinaci pohybů. „Významnou roli při utváření představ o prostoru hraje motorika, hmat, zrak, sluch, posléze řeč“ (Bednářová, Šmardová, 2022, s. 43).

U dítěte předškolního věku se projevuje nevyzrálost vnímání prostoru nejistotou v uspořádávání okolí, obtížným nabýváním pohybových dovedností, obtížným osvojováním pojmů, které označují prostorové uspořádání, vlivem na samostatnost a sebeobsluhu a ovlivňuje kreslení, hry s mozaikou a stavebnicemi.

Vnímání času

Pojmy označující časové úseky umožňují dítěti lépe vnímat čas, uvědomovat si cykly, které se opakují, a posloupnost určitých činností. Důležité je uvědomění si posloupnosti pro rozvoj sebeobsluhy a samostatnosti a také předvídání následných úkolů, které vede k chápání příčin a následků. Uvědomění si času a jeho posloupnosti je podstatné pro vnímání pořadí písmen a číslic a také všude tam, kde je potřeba zachovávat sled pořadí.

Základní matematické představy

Jedním z předpokladů pro osvojení matematických dovedností je rozvinutá jemná a hrubá motorika. Manipulace s předměty umožňuje ucelené vnímání jejich velikosti, množství, tvaru a hmotnosti. Pro předškoláka je velice důležité, aby manipulace s konkrétními předměty předcházela práci s obrázky a pracovními listy.

Pro rozvoj prostorové orientace je důležitý pohyb. Dítě si tím osvojuje pojmy jako nahoře, dole, vlevo, vpravo, první, poslední atd. Dovednost vnímání prostoru je úzce spjatá s vnímáním času a jeho posloupnosti.

Na vytváření matematických dovedností se také podílí řeč, porozumění slovům a jejich významu a jejich aktivnímu používání. Dítě potřebuje chápat a používat tyto pojmy v životě, aby si mohlo utvořit představu množství a vybudovat abstraktní myšlení.

S matematickými představami také souvisí zrakové vnímání, a to při uvědomění si celku, polohy předmětu nebo rozlišení detailu. Dítě také potřebuje koncentraci na daný úkol, která souvisí s krátkodobou pamětí.

Práceschopnost a pozornost

Práceschopnost je podmíněna zralou centrální nervovou soustavou a výchovným vedením. Souvisí také se sociálními dovednostmi a samostatností. Důležitá je u této dovednosti míra soustředění, kterou dítě dokáže věnovat určité činnosti a odolávat při tom rušivým vlivům. Do pracovních návyků zahrnujeme také motivaci, samostatnou práci, dokončení dané práce i přes její možný nezdar. Pro školní práci je důležité, aby dítě bylo schopno sedět v klidu v lavici, soustředit se na práci, sledovat výklad učitele a respektovat autority.

Oslabená práceschopnost může mít za následek ve školním věku dítěte značné potíže výukové i výchovné. Dítě není schopno utlumit spontánní impulzy k hraní, mluvení, pohybu a věnovat pozornost práci. Jelikož nedokáže udržet pozornost, tak často neví, co má dělat, přestane pracovat a rezignuje.

Sebeobsluha a samostatnost

Pro snadný vstup do školy je pro dítě důležité zvládat hygienu, oblékání, stolování a samostatnost. Na sebeobsluze a samostatnosti by se měla od základů podílet rodina a vést dítě k návykům.

Nevyzrállost dětí v předškolním věku se může projevovat nezvládnutím běžných úkolů, které se týkají osobní hygieny, nepoužíváním kapesníku, nezvládnutím běžných úkonů, které se týkají oblékání (vysvlékání, oblékání, poznávání svého oblečení), nezvládnutím běžného stolování (sedět u stolu, sklídit ze stolu, po dobu jídla se chovat slušně, odnést nádobí na určité místo), při a po užití WC se na dítě musí dohlížet nebo mu pomáhat a dítě nedokáže samo chodit včas na záchod, může se bát upozornit na svoji potřebu nebo nechce přerušit hru.

Nedostatečná vyzrállost v sebeobsluze může být pro dítě velký problém při nástupu na ZŠ. Nastolení těchto dovedností před zahájením školní docházky umožňuje dítěti nezávislost na dospělém, usnadňuje adaptaci.

Sociální a emocionální dovednosti

Mezi sociální dovednosti zahrnujeme adaptaci na nové prostředí, komunikaci verbální i neverbální, přiměřené reagování na nové situace, schopnost spolupracovat s ostatními, sebeovládání a porozumění svým pocitům, objektivní sebehodnocení a sebedůvěru, porozumění chování druhých lidí a jejich emocím.

Na vývoji této složky se podílí mnoho faktorů, a proto se můžeme setkat s velkými rozdíly v této oblasti mezi dětmi. Je nutné si uvědomit, že každé dítě vyrůstá v různém prostředí a další činitelé, jako komunikační schopnosti či mentální vývoj, se u každého jedince liší. Proto pracujeme s každým jedincem individuálně a s citem.

Jak je dítě přijímáno vrstevníky i dospělými, závisí na jeho schopnosti se adaptovat. Jedinci s dobrými sociálními dovednostmi lépe a snáz navazují kontakty s jinými lidmi. To přispívá k jejich sebedůvěře, samostatnosti a nezávislosti.

Při zahájení školní docházky musí dítě zvládnout odloučení od rodičů, orientaci v novém prostředí, zvyknout si na novou autoritu, být více samostatné, spolupracovat s ostatními, dodržovat pravidla, vyvinout energii k dokončení práce a sebekontrolu.

Pokud dítě zvládá tyto zmíněné věci, je pro něj i pro učitele jednodušší dojít k cíli. Pokud je dítě z nějakého důvodu v emocionální nestabilitě, těžko se mu bude ve třídě pracovat a naplňovat svůj potenciál.

Projevy nevyzrálosti v této oblasti mohou být neschopnost odloučení se od rodičů, obtíže v komunikaci, špatné navazování kontaktů a nízká schopnost adaptace na nové prostředí, neschopnost se vyrovnat s nezdarem, špatné sebeovládání. Tato nevyzrálost může vést ke strachu chození do školy, úzkostem, psychosomatickým potížím, dítě se může stát i terčem šikany.

3.2 Odklad školní docházky

Pokud pro dítě nastane situace odkladu školní docházky, neznamená to, že by snad dítě nebo rodina selhaly. Odklad dává dětem šanci dozrát v určitých oblastech a zapracovat na nedostacích ve školní připravenosti. Ovšem pokud se odklad týká dětí s určitým handicapem nebo nestandardním vývojem, odklad není řešením. Tyto děti by měly být v péči specialistů a může jim být navržena integrace.

Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §37 odst. 1 školského zákona „Není-li dítě tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte v době zápisu dítěte k povinné školní docházce podle § 36 odst. 4, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře nebo klinického psychologa. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.“ (Zákon č. 561/2004 Sb.) O odkladu školní docházky dítěte tedy rozhodují jeho zákonní zástupci. Musí ale svou žádost škole doložit patřičnými dokumenty. A to zprávou z pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP) a zprávou odborného lékaře.

Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §37 odst. 3 školského zákona „Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok.“ (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Zaměříme-li se na děti, které potřebují čas a prostor pro svoji plnou připravenost k nástupu do první třídy, je potřeba s nimi individuálně pracovat. Na základě závěrů školského poradenského pracoviště může učitelka mateřské školy individuálně pracovat s těmito dětmi. Důležitá je také spolupráce rodičů jak s mateřskou školou, tak popřípadě s PPP. Pokud PPP ve zprávě uvede doporučení pro individuální vzdělávací plán (dále jen IVP), může jej učitelka MŠ vypracovat pro dané dítě a následně s ním pracovat. Dítě by tento rok nemělo rozhodně promarnit a mělo by se zaměřovat na rozvoj dané oblasti, kterou potřebuje rozvíjet. Rozhodně by s dítětem měla pracovat i rodina doma a napomáhat v jeho rozvoji. Rodiče dítěte jej mohou přihlásit případně do nějakého zájmového kroužku, který může být také nápomocný. Dítě si tak zvykne na nová pravidla, prostředí, autoritu a pozná nové kamarády. Důležité je samozřejmě procvičovat i již zvládnuté oblasti dítěte.

„Jako jednu z možností pedagogické intervence pro děti nezralé nastoupit v 6 letech povinnou školní docházku se osvědčilo zřizování přípravných tříd na základních školách“ (Fasnerová, 2018, s. 182). Školské poradenské zařízení musí nástup do této třídy doporučit a potvrdit, že tímto vyrovná dítě svůj vývoj a přípravu pro základní vzdělávání. Do přípravných tříd mohou být umísťovány i děti bez sociálního znevýhodnění.

Vzdělávací obsah přípravné třídy se řídí současným kurikulárním dokumentem, a to RVP PV. Dítě se učí adaptovat na školní prostředí, tudíž je třída i časový harmonogram téměř shodný se školním vyučováním. V těchto třídách může působit jak pedagog s aprobační pro předškolní vzdělávání, tak i pedagog pro základní vzdělávání, popř. asistent pedagoga. „Vzdělávání v přípravné třídě je přísně individualizované, má intervenční, popřípadě korektivní charakter a probíhá jeden školní rok, většinou na základě individuálních vzdělávacích plánů“ (Fasnerová, 2018, s. 185). Pedagog na konci školního roku vypracovává pedagogickou zprávu o průběhu přípravy a dokládá doporučení pro další vzdělávání dítěte.

4 Diagnostika školní zralosti dítěte

Diagnostika dítěte je nedílnou součástí při posouzení zralosti pro vstup do základní školy, kterou by měly provádět učitelky v mateřských školách. Při diagnostice dítěte můžeme zjistit jeho nedostatky a zaměřit se na jejich odstranění, aby byl vstup do základní školy pro dítě co nejpříjemnější a bez větších obtíží.

Pedagogická diagnostika je definována jako „vědecká disciplína zabývající se otázkami diagnostikování subjektů v edukačním prostředí (převážně ve škol. prostředí). Formuluje teorii pedagogického diagnostikování, metody diagnostikování a také způsoby interpretace pedagogických diagnóz“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 154). Zabývá se aktuálním výkonem jedince a analyzuje ho v souvislosti s osobnostním vývojem a vnějšími vlivy, jež na tento vývoj působí.

Existuje několik druhů diagnostikování. Posouzení zralosti dítěte může být vyhodnoceno buďto diagnostikováním neformálním nebo naopak diagnostikováním formálním. Danou diagnostickou činnost volí učitelka podle potřeby a situace. Při pedagogické diagnostice se využívají různé metody, které je vhodné mezi sebou kombinovat. Díky těmto metodám může učitelka zjistit různé informace o dítěti a jeho potřebách.

Diagnostika neformální se realizuje pozorováním dítěte při činnostech, vnímáním činností dítěte, jeho vztahů mezi vrstevníky i dospělými a jeho projevy chování a jednání. Na základě těchto věcí učitelka reaguje, dělá rychlá rozhodnutí nebo si zaznamenává projevy chování do archů či portfolia dítěte.

Naopak v případě formální diagnostické činnosti postupujeme podle daných kroků. K plánování této diagnostiky vede učitelku předpoklad, na který se člověk zaměří a podle toho si naplánuje své činnosti, metody a v jakých momentech bude diagnostikovat. Po přímé diagnostice s dětmi následuje sběr informací a dat. Učitelka vyhodnocuje dané údaje komplexně a ze všech úhlů pohledu a bere v potaz specifika dítěte. Po dostatečném sběru informací učitel stanovuje diagnózu, kterou konzultuje se všemi účastníky výchovně vzdělávacího procesu. Následným krokem je formulace předpokladu o dalším vývoji dítěte, která by se měla konzultovat také s rodiči dítěte. Závěrečným krokem je zpráva obsahující závěry s doporučeními, která mají napomoci

k rozvoji dítěte v dané oblasti. Následně by se měla ověřit navržená doporučení a mělo by dojít k jejich konzultaci s rodiči i pedagogy daného dítěte.

Rodiče dítěte by při diagnostice měli být aktivními členy, kteří napomáhají rozvíjet dítě ve všech jeho oblastech. Při tomto přístupu nám diagnostika přináší spoustu benefitů. Dítě tak cítí zájem ze strany dospělých o jeho osobu a snaží se v dané oblasti na sobě pracovat. Rodiče získávají nový úhel pohledu na potřeby a schopnosti jejich dítěte. Všichni se tak zapojují do výchovně vzdělávacího procesu dítěte a díky tomu můžeme v maximální míře podporovat jeho rozvoj.

Mezi metody pedagogické diagnostiky řadíme pozorování, které je nejčastěji využívané. Ať už se jedná o plánované pozorování, kde si učitelka zapisuje poznámky, nebo neplánované. Jedná se o jednu z nejstarších diagnostických metod, kdy můžeme vidět dítě v jeho přirozeném prostředí a jak na něj reaguje, například při interakci s druhými lidmi. Další metodou je rozhovor, který využíváme, chceme-li se dozvědět od dítěte informace, které nejsou zřejmé například při pozorování. U metody rozhovoru je dobré si předem připravit otázky, které chceme klást, zvolit na rozhovor vhodné prostředí a připravit záznam z rozhovoru. Mezi další metody patří dotazníky, které vyplňují rodiče. Jedná se o rychlý sběr informací ohledně stavu dítěte. Dotazníky si většinou vytvářejí učitelky samostatně.

Častým diagnostickým nástrojem je kresba. Kresba nám může o dítěti prozradit jeho grafomotorický rozvoj nebo emoční rozpoložení, ve kterém se nachází. Učitelka může získat potřebné informace ohledně dítěte z různých testů. Testy zjišťují, na jaké úrovni je dítě ve všech oblastech svého vývoje, které jsou důležité pro vstup ke školnímu vzdělávání. Mezi diagnostické nástroje patří také portfolio, které učitelky mateřských škol zakládají dětem. Portfolio může obsahovat různé kresby, pracovní listy a veškeré práce, které dítě ve školce vytvoří. Nebo může obsahovat veškeré diagnostické materiály, které učitelky získaly. Posledním diagnostickým nástrojem je PREDICT. Jedná se o nástroj, který sleduje rozvoj klíčových kompetencí, které jsou uvedené v RVP PV.

Během diagnostiky by se učitelé měli vyvarovat různých chyb. Příčiny těchto chyb mohou být způsobeny příčinami vnějšími a vnitřními. Mezi vnější příčiny řadíme „absenci adekvátních diagnostických nástrojů, chybějící evaluační a diagnostický systém vzdělávacího programu (ŠVP), nedostatečnou přípravu pedagogů na

diagnostickou činností, posuzovací kritéria kolísají od učitele k učitelům, liší se v různých třídách i školách“ (Šmelová, Prášilová, 2018, s. 184).

Mezi vnitřní příčiny chyb diagnostikování můžeme zařadit „subjektivní vlivy, dovednosti učitele, neznalost standardů, unáhlené závěry, selekce informací nebo jejich nedostatek, obtížnost úkolu, postoje, znalosti diagnostiky“ (Šmelová, Prášilová, 2018, s. 185).

Jako příklad chyb v diagnostické činnosti můžeme uvést Pygmalion efekt. Jedná se o efekt, kdy výborné projevy a výkony určité osoby vedou k očekávání, že tyto výkony budou výborné i nadále. Další známý je Haló efekt, nebo-li Golemův efekt. Jedná se o situaci, kdy si učitel vytvořil na základě informací negativní očekávání k projevům dítěte nebo rodiče. Posuzovací tendence vzniká na osobních zkušenostech učitelky s jinými osobami. Tyto zkušenosti vedou k větší přísnosti nebo naopak mírnosti.

5 Zápis do 1. třídy

Začátek školní docházky je pro každé dítě velmi zlomovým okamžikem. Reakce dítěte na vstup do základní školy mohou být různorodé. Většina dětí se na novou roli žáka těší, někteří ovšem mohou být z nového prostředí nejistí a mají strach. Tyto reakce souvisí s připraveností dítěte ke školnímu vzdělávání a též s tím, jak se o škole hovoří v rodině. Vliv na adaptaci na nové prostředí může mít také sourozenec. Je-li starší sourozenec ve škole úspěšný, stává se motivací pro mladšího, ale může také demotivovat sourozence, je-li ve škole neúspěšný. Děti jsou v mateřské škole průběžně připravovány a vedeny k osvojování dovedností a kompetencí, které budou prokazovat při zápisu do 1. třídy.

Zápis do školy je legislativním aktem. Dle zákona 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), § 36 odst. 4 školského zákona „Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce, a to v době od 1. dubna do 30. dubna kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku.“ (Zákon č. 561/2004 Sb.)

Na přípravě zápisu do 1. třídy se obvykle podílí všechny učitelky a učitelé prvního stupně. „Každá škola si připravuje a organizuje zápis do 1. třídy samostatně. Znamená to, že zápisy na základních školách jsou různorodé“ (Opravilová, 2016, s. 173). Připravují se aktivity pro děti z mateřských škol, u kterých své dovednosti prokazují. Aktivity děti plní formou her a často jsou laděny do pohádkového tématu. Učitelky vedou zápis formou rozhovoru, kde se seznamují s budoucími žáky a pomáhají jim plnit zadané úkoly. Za odměnu děti dostávají drobné dárky.

U dětí, kde není jistá školní zralost, by mělo být provedeno vyšetření odborníkem ještě před zápisem, aby učitelé již věděli výsledky šetření. Dle legislativy je rodič povinen přihlásit své dítě k povinnému školnímu vzdělávání. Ovšem není nikde stanoveno, že dítě musí být přítomno u zápisu. Cílem zápisu je seznámit se s dítětem a zvážit, zda je připraveno ke školnímu vzdělávání.

K zápisu se může dostavit i dítě, které ještě nedovršilo šestý rok věku. Jedná se o předčasný nástup dítěte na základní školu. Tyto případy jsou spíše výjimečné. Takovéto dítě by mělo být vyzrálé po všech stránkách. Může se stát, že takovéto dítě umí číst, počítat i psát, ale po stránce emoční a sociální je ještě nevyzrálé. „Při úvahách

o předčasném nástupu dítěte do školy (ale také při odkladu školní docházky) je potřebné celkové vyšetření dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, jehož podstatnou částí jsou testy inteligence a jejich jednotlivých složek“ (Oprailová, 2016, s. 175).

6 Oblast posuzování sociálních kompetencí

Existuje mnoho různých definic sociální kompetence. Většina autorů ale poukazuje na kritéria, ukazatele a zdroje informací o sociální kompetenci daného jedince. Můžeme tak říci, že se jedná o „schopnost jedince k nacházení vzájemných souvislostí mezi myšlením, cítěním a chováním, které vedou k dosažení sociálních úloh a očekávaných výsledků“ (Výrost, Slaměník, 2008, s. 206). „V jiném přístupu při definování sociální kompetence byl kladen důraz na sociální výsledky, kterých děti dosahují, než na činy, které tvoří sociální kompetence“ (Hubbard, Coie, 1994, s. 2).

Každé dítě by mělo být vybaveno sociálními kompetencemi. Tyto kompetence, které by mělo dítě na konci předškolního vzdělávání zvládat, jsou vyčteny v RVP PV. Aby dítě mohlo být sociálně kompetentní, musí si osvojovat již od narození nejrůznější sociální dovednosti.

Sociálně kompetentní člověk je vybaven dovednostmi důležitými k tomu, aby vycházel s ostatními lidmi. Dítě by tak mělo být schopno hájit samo sebe a chovat se adekvátně vůči dospělým, dětem i rodičům. Tento proces musí trénovat tak dlouho, dokud mu nebude ve společnosti jiných dětí a dospělých dobře.

K osvojování sociálních dovedností by mělo docházet zcela přirozeně a nenásilně. Dítě by si mělo hodně a často hrát s ostatními dětmi. To je základní předpoklad pro osvojení si sociálních návyků. V tomto směru je také důležité sebevědomí dítěte, které bychom měli posilovat chválením a pomocí nalézat řešení situací, na které by samo nepřišlo. „Sebevědomé dítě umí rozeznat a bránit vlastní hranice, vystupovat na svoji obranu a nebojí se mít vlastní názor“ (Kooijman, 2016, s. 10).

Na rozvíjení sociálních kompetencí se podílí také sociální učení. „Základním mechanismem socializace je tedy učení, zejména sociální učení, které má různé podoby“ (Výrost, Slaměník, 2008, s. 54).

6.1 Sociální a personální kompetence předškolního věku

V RVP PV nalézáme vyjmenované klíčové kompetence, kterými by mělo disponovat každé dítě ukončující předškolní vzdělávání. Tyto kompetence se dále rozvíjejí a navazují na kompetence uvedené v RVP ZV (viz příloha č. 2), které by mělo

dítě naplnit během povinné školní docházky. Podrobný výčet kompetencí z RVP PV nalezneme v příloze č. 1.

Nastíníme si některé kompetence předškolního dítěte, se kterými přichází do prvního ročníku, které souvisí se sociálními dovednostmi. Celkově se jedná o kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské.

U kompetencí k řešení problémů zmíníme to, že dítě vnímá nejrůznější problémové situace. Předškolní dítě motivuje k řešení těchto situací pozitivní odezva na jeho zájem situaci řešit. Dále dítě řeší problémy, na které stačí, pomocí nápodoby či podpory dospělého. Předškolní dítě si také uvědomuje, že svým rozhodnutím ovlivní danou situaci a nevyhýbá se jejímu řešení.

V komunikativní kompetenci by mělo předškolní dítě komunikovat bez zábran a ostychu s dospělými i dětmi. Dítě by mělo vyjadřovat výstižně své myšlenky a pocity a reagovat na dialog.

V kompetenci sociální a personální se při práci ve skupině předškolák dokáže prosadit, ale i uzavřít kompromis, uplatňuje pravidla a spolupracuje. Také se snaží respektovat a chápat druhé, brát v potaz jejich názor.

Předškolní dítě v kompetenci občanské a činnostní dbá na zdraví a bezpečí své i ostatních a chová se podle toho.

Celkově můžeme říci, že kompetence, které se dotýkají sociálních dovedností člověka, se logicky rozvíjí a navazují na již získané dovednosti z předškolního vzdělávání, kterými by měl jedinec nastupující k povinnému vzdělávání disponovat. Zvláště pak v prvním ročníku může pozorovat, jak se žáci učí navazovat na získané kompetence z mateřské školy. Snaží se řešit situace samostatně bez pomoci dospělého, komunikovat s dospělými i dětmi v různých situacích a hájit sebe sama. Musíme také brát v potaz, že návaznost na tyto dovednosti je v procesu dlouhodobého učení. Získání plně funkčních dovedností bude žákovi trvat delší dobu. Také bereme v úvahu osobnost každého dítěte a jeho individualitu, kdy každému bude trvat jinak dlouhou dobu dosažení zmíněných kompetencí.

Rozdíl mezi sociálními kompetencemi a dovednostmi je takový, že dovednosti jsou učením získané předpoklady pro sociální interakci. Kdežto kompetence je schopnost jedince nacházení dosažitelných cílů v sociálních úlohách.

7 Sociální dovednosti

„Sociální dovednosti lze vymezit jako učením získané předpoklady pro adekvátní sociální interakce a komunikaci“ (Gillernová, Krejčová, 2012, s. 32). Jinými slovy lze říci, že se jedná o schopnost jedince optimálně zvládat a reagovat na různé sociální situace. V sociálních dovednostech rozlišujeme prvky týkající se mezilidských vztahů a prvky vztahující se k sobě samému. Dovednosti jsou klíčové pro sociální kompetenci člověka.

Mezi sociální dovednosti řadíme schopnost naslouchat, požádat o pomoc, přizpůsobit se dané situaci, soucítit s ostatními, flexibilně reagovat, omlouvat se, dodržovat pravidla, akceptovat důsledky svého chování, říct vlastní názor, postavit se za druhé, být slušný, chovat se k ostatním s respektem, zvládat hněv a vztek, vědět, kdy mám mluvit a kdy ne, zvládat konflikty, vyjednávat, plnit úkoly, snažit se vycházet s ostatními.

Sociální dovednosti se utváří již od narození zejména v rodinném prostředí. Rodina je prvním a důležitým činitelem v rozvoji sociálních dovedností, které se utváří zejména díky podnětnému a pečujícímu prostředí. Zejména v předškolním období se stává hra důležitým socializačním prvkem. Hra u dítěte posiluje jeho porozumění sociálním rolím a pravidlům. Dalším důležitým činitelem je právě školní prostředí. To se významným způsobem také podílí na vývoji a rozvoji jedince. „Škola má vedle rodiny pravděpodobně nejsilnější socializační vliv na děti i dospívající, zprostředkovává jim každodenní zkušenosti, zde si vytvářejí své sociální sítě a hledají sociální oporu“ (Gillernová, Krejčová, 2012, s. 121). Škola také klade na žáky méně osobní přístup než v rodině, kdy dítě plní zadané úkoly a vyžadují se od něj určité způsoby chování.

„Je zcela zřejmé, že většina žáků ve škole má sociální dovednosti rozvinuté na rozdílné úrovni“ (Gillernová, Krejčová, 2012, s. 121). Pokud dítě nemá k dispozici vrstevnickou skupinu, kde by mohlo dané sociální dovednosti trénovat, jen ztěžka jej může plně rozvíjet. Proto je důležité děti v projevech sociálních dovedností podporovat a chválit je za ně.

7.1 Socializace a její proces

„Socializace je proces, který trvá celý život a v jehož průběhu si jedinec osvojuje formy jednání a chování, poznatky, jazyk, hodnoty a kulturu a začleňuje se tak do společnosti“ (Procházka, 2012, s. 90). Socializace je tedy proces, který vzniká díky sociálnímu učení a na jehož konci jedinec získává specifický způsob lidského myšlení, cítění a reagování. Tyto vlastnosti mu umožňují žít život ve společnosti.

Helus (2015) ve své publikaci socializaci vymezuje do tří druhů. První druh socializace rozděluje na řízenou a spontánní, druhý na primární, sekundární a terciální a třetí rozlišuje na základě funkčnosti. Prvním druhem socializace je řízená a spontánní, kdy při řízené socializaci máme na mysli především školní prostředí. Zde je socializace řízena záměrně odborníky oproti socializaci spontánní, kdy se jedinec sám začleňuje do kolektivu lidí. Další druh socializace se vyznačuje na základě socializačních témat v průběhu života daného jedince. Tento druh socializace lze rozdělit na socializaci primární, sekundární, terciální, kde rozdělujeme socializaci člověka v jeho životních obdobích. Od narození, přes nástup do školy až po dospělost. Dále můžeme dělit ještě socializaci završující osobní biografii, nebo-li socializaci stárnoucích lidí, kteří například hledají životní naplnění. Třetí druh rozlišujeme na základě funkčnosti. Buď to se jedná o socializaci funkční nebo dysfunkční. Funkční socializace se projevuje začleňujícím se jedincem ve společnosti. Dysfunkční jedinec naopak žije na úkor jiných lidí a chová se asociálně.

Socializace probíhá za určitých mechanismů, zejména imitací a identifikací. Při imitaci jde o opakování chování někoho, u koho pozorujeme, že bývá odměněn. V počátečním vývoji člověka se jedná o nezbytnou součást vývoje. U identifikace se jedná o vědomé či nevědomé ztotožnění s modelem nebo skupinou, která člověku imponuje. Tento mechanismus se dotýká člověka jako celku a zasahuje ho hlouběji.

Proces socializace začíná již v rodině. Od narození se člověk učí kontaktu s druhými. Z počátku se jedná o první úsměvy, na které reagují rodiče dítěte s nadšením, a to díky této reakci opakuje. Takto se dítě posouvá díky pozitivním reakcím okolí. Tímto způsobem se rozvíjí první sociální dovednosti a dítě se učí navazování kontaktu s druhými.

Pro nezbytný sociální a emocionální vývoj jedince je důležitá volná hra s druhými dětmi. Hra by neměla být ničím rušená, k čemuž děti nedostávají tolik

prostoru například v jeslích, kroužcích či školce. Jedinec by měl být samostatný, díky čemuž si nejlépe osvojí dané dovednosti. Neustálé vměšování dospělých do různých situací tuto stránku dítěte nepodpoří. „Během hry se děti samy učí hledat řešení, vyjednávat s druhými a nakládat s vlastními pocity i pocity druhých“ (Kooijman, 2016, s. 17). Proto je kontakt s vrstevníky nezbytný.

Důležitým činitelem v socializaci dětí jsou také mimo volné hry rodiče. Jelikož pro některé rodiče není jednoduché pracovat na plný úvazek a věnovat se dětem dle jejich potřeb, je podstatné si zorganizovat chod rodiny. Pokud jeden z rodičů nemůže trávit více času doma s dítětem a poskytovat mu prostor pro naplnění jeho potřeb hry s kamarády, je nezbytné, aby tento čas vykompenzovali dítěti alespoň během víkendu. V dnešní době jsou jak na děti, tak i rodiče kladeny velké nároky a časově je to v některých případech velmi obtížné zvládnout.

Jak již bylo zmíněno, škola je jedním z důležitých činitelů v procesu socializace. „Školní socializace má řadu specifík, která vycházejí z charakteru školní třídy jako sociální skupiny, z dlouhodobosti socializačního působení, z koncentrace tohoto působení do období citlivého vývoje dítěte“ (Procházka, 2012, s. 127). Toto systematické, cílevědomé, dlouhodobé a odborně řízené působení se projevuje v učivu, v cílech, metodách a hodnocení za pomoci působení dospělých i vrstevníků. Škola má za úkol připravit žáky pro život ve společnosti a předávat jim vědomosti. Proto škola požaduje od žáků přizpůsobení se pravidlům a normám, které mají být nezbytným předpokladem pro jejich začlenění do společnosti.

7.1.1 Fáze procesu socializace

Jedinec se v prvním roce svého života učí komunikovat s rodiči a blízkými pomocí nápodoby chování, úsměvu nebo žvatlání. Takto začíná vzájemná sociální komunikace. Dvouleté dítě začíná vnímat sebe jako středobod světa. Začíná objevovat své okolí a také chce začít dělat vše samostatně. S ostatními dětmi si většinou nehraje, spíše je pozoruje. Tříleté dítě má již silnou vůli a vlastní osobnost. Jedinec se začíná přizpůsobovat a začíná chápat, že i ostatní mají svá přání, bere ohledy na druhé a narůstá význam kontaktu s jinými lidmi než jen v rodině. Ve čtvrtém roce života si děti začínají hrát více s ostatními dětmi a hra začíná být konkrétní. Například při hře na hasiče či policisty si děti cvičí různé sociální role. Pod vedením pedagoga si jedinec rozvíjí jednotlivé schopnosti a učí se bránit sám sebe nebo se vcítit do druhých. Učí se

také usmiřovat a vést spory. S šestým rokem se jedinec orientuje spíše na své vrstevníky a hraje si ve skupinách, které odpovídají jeho pohlaví. V tomto období jsou pro děti důležitá pravidla, podle kterých se bude jejich hra odvíjet. Tímto zjišťují, že každá skupinka má svá vlastní pravidla. Porušení těchto pravidel často vede ke konfliktům. Prostřednictvím hry se děti poznávají a přejímají různé role. Sedmiletý jedinec má již dobré soustředění a ví, co je dobré nebo špatné a přejímá normy své rodiny. Důležité jsou společenské hry s ostatními dětmi a pocit, že daný člověk má kamarády. Od tohoto roku se již sociální vývoj rozvíjí naplno, ale rodiče hrají stále důležitou roli pro dítě. Dítě potřebuje stále pocit podpory a láskyplné vedení.

Bronfenbrenner (1994) rozděluje socializační prostředí na mikroprostředí, mezoprostředí, exoprostředí a makroprostředí. Mikroprostředí je prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí v bezprostředním, důvěrném kontaktu s lidmi, kteří spolu s ním utvářejí toto prostředí. V mikroprostředí se tak nachází hlavně rodiče a dále se rozrůstá o další členy rodiny a blízké. Mezoprostředí je tvořeno mikroprostředími a jejich vzájemnými vztahy. Mohou to být například vztahy mezi domovem a školou, školou a pracovištěm atp. Socializace spočívá v tom, že se jedinec dostává do rozmanitých oblastí života a nachází v nich svá postavení. Prostředím, se kterým není jedinec v bezprostředním kontaktu, ale jeví o něj zájem, se nazývá exoprostředí. Do tohoto prostředí se může dostat skrze své blízké. Socializační funkce plní to, že se jedinec dozvídá o různých sociálních vazbách a událostech, aniž by s nimi musel mít vlastní zkušenost. Makroprostředí začleňuje člověka do velkých společensko-kulturních celků. Jeho funkcí je tvořit člověka v jeho občanství a zároveň ho dovést k lidské pospolitosti. Příkladem makroprostředí může být víra, kultura, politické hnutí atp. Makroprostředí tak nabízí pocit sounáležitosti s lidmi, se kterými se daný jedinec nezná.

Jako sociální posilování bychom mohli označit působení pozitivních a negativních důsledků chování od konkrétních příkladů až po obecně platná zjištění. Mezi sociální posilování můžeme zařadit odměny a tresty. Odměnou oceníme námi akceptované chování a naopak trestem poukazujeme na nežádoucí chování. Důležitá je ve výchově důslednost. Zde dítě očekává, jaké reakce a jednání budou přicházet při odměnách a jak bude potrestáno. Toto posilování je tedy založeno na odměnách a trestech sociální roviny. Odměnou může být například nějaká forma pochvaly, zájmu, uznání nebo výhoda. Trestem naopak může být projevení nesouhlasu, ignorování, výhrůžky, zamítnutí.

Učení nápodobou je uplatňováno od raných vývojových stádií jedince. Nezbytnou podmínkou pro učení napodobováním je přítomnost podněcujících modelů a vzorů. Další důležitý princip sociálního učení je očekávání, kdy okolní jedinci umožňují člověku přizpůsobit se tomuto prostředí.

7.2 Rozvoj sociálních dovedností

Nejprve se podíváme, jak by výsledná socializovaná osobnost měla vypadat. „Výsledkem socializace je získání specificky lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, cítění a konání, tedy osvojení si vlastností, které umožňují život ve společnosti“ (Výrost, Slaměnik, 2008, s. 49). To znamená, že se člověk dokáže přizpůsobit sociálním rolím, má osvojené způsoby chování a jednání, které akceptuje společnost, vrůstá do sociokulturního prostředí, ve kterém se nachází. Z individua se tak stane osobnost, která se podílí na společenských činnostech různého typu. Člověk je současně začleňován do interpersonálních vztahů, ve kterých se snaží najít své místo a uplatnění.

Proč bychom měli sociální dovednosti vůbec rozvíjet? Protože je škola vedle rodiny nejsilnějším socializačním prostředím, kde jim jsou zprostředkovávány zkušenosti a žáci si vytváří své sociální síť. Posilování sociálních dovedností má také pozitivní vliv na školní úspěšnost žáka. Důležitým faktorem je i prevence rizikového chování. Podpora rozvoje sociálních dovedností snižuje riziko výskytu šikany a agresivního chování. Škola může využívat k tomuto rozvoji spoustu preventivních programů nebo adaptačních kurzů.

Získávání sociálních dovedností tedy závisí na sociálním učení a také na přítomnosti dalších osob. Bez nich se člověk nemůže dovednostem naučit, aplikovat je v praxi a naučit se s nimi pracovat. „K tomu pomůže, pokud jim dospělí vychovatelé ukážou, že to sami také dělají, a podpoří je ve vlastní aktivitě, případně ocení jejich žádoucí projevy“ (Gillernová, Krejčová, 2012, s. 117). To je pro žáky důležité a zejména pro ty nejmenší, kteří vzhlíží ke svým učitelům a napodobují jejich chování.

Sociální dovednosti lze u věkové skupiny dětí, na kterou se zaměřujeme, rozvíjet v mateřské a základní škole například pomocí her, preventivních programů, pracovních listů a zejména prací ve vrstevnické skupině. Nejlépe své sociální dovednosti člověk získá a upevní v kolektivu. Postupně se na tyto možnosti rozvoje zaměříme v následujících kapitolách.

7.2.1 Hra jako činitel rozvoje sociálních dovedností

Hra je pro děti již od kojeneckého věku důležitou součástí jejich života. Díky ní se učí různým dovednostem a není tomu jinak i při získávání sociálních dovedností v kolektivu. Hrami můžeme rozvíjet různé klíčové oblasti. Ty jsou podle Plummer (2021) tyto: sebeovládání, sebeuvědomění, efektivní naslouchání, představitivost, efektivní pozorování, schopnost chápat užívat verbální anebo neverbální způsoby komunikace s druhými, znalost a pochopení celé škály rozličných emocí a umění dobře reagovat na emoce druhých, schopnost tolerovat a respektovat rozdíly a vyjádřit je, schopnost použít přiměřené strategie při řešení problémů, schopnost pochopit „vzájemnost“, která patří ke spolupráci a vyjednávání.

Jako nezbytnou součást procesu učení považujeme reflexi. Uvažování dítěte nad emocemi, důsledky svých činů atp. ho může posunout velmi dopředu. Vhodné je i vést diskusi s dítětem nad hrou a jeho pocity z ní. Může nám to tak lépe reflektovat další výběr her a aktivit. Je také nezbytné vědět, proč jsme danou hru vybrali, co za následek mohou mít a je potřeba se plně soustředit na dítě či skupinu, kde hra probíhá a vnímat jejich prožitky a interakce, které ze hry nabývají. „Když je hra dobře zvolená a probíhá citlivě, může u dítěte nesmírně efektivně podpořit rodičí se vnímání sebe samého, pomoci mu zvládat frustraci a naučit se spolupracovat s vrstevníky“ (Plummer, 2021, s. 27). Dítě se tak ve hře nemusí bát, využívá různé prvky a zažívá důsledky svého jednání, při kterých se může poučit a nebát se odsouzení druhými.

Hra s jasně danými pravidly, začátkem a koncem dává dítěti určitý pocit bezpečí a předvídatelnosti. Mezi důležité aspekty, aby hra správně fungovala, patří, že by si děti měly vytvořit vlastní pravidla, kterými se budou během hry řídit. Následně si je vyzkoušet a zjistit, zda fungují, nebo je potřeba je změnit. Důležité je také uvědomění, že bez nedodržení pravidel u všech členů hry nelze hru hrát.

Z pedagogického hlediska je nutné sledovat vývoj hry, kdy si můžeme vytvořit určité hypotézy. Sledujeme, které dítě nám přebírá velení nad hrou, jak se chová frustrované dítě, dokáže ocenit úspěch nebo úsilí jiných? Takto nám hra odhalí různé situace, ve kterých se například někteří nedokážou orientovat a na základě tohoto můžeme zavést jinou hru nebo ji obměnit.

Před začátkem jakékoliv hry je podstatné říci, jaká pravidla nastávají, a dále si rozdělit role nebo se rozdělit do skupin, je-li to potřeba. Ve školce předpokládáme, že se

všechny děti dobře znají. Hry na seznámení nebo prolomení ledů můžeme však zařadit při vstupu do první třídy nebo při zahájení školního roku předškoláků v mateřské škole. Příklady takovýchto her jsou: „Plachta se jmény, Jak se jmenuji, Zapamatuj si mě, Poznávací znamení, Masáž v kruhu, Náš příběh, Příběh, Zvučná jména“ (Plummer, 2021, s. 62 - 74). Při těchto hrách se děti vzájemně seznamují a učí se jména svých spolužáků zábavnou a hravou formou.

Dalším typem her, které můžeme v pedagogické praxi využít, jsou hry na sebeuvědomění a sebeovládání, naslouchání a pozorování, hry na rozvoj komunikačních dovedností, hry na rozvoj empatie a zkoumání pocitů, hry pro rozvíjení spolupráce mezi dětmi, jak řešit problémy, relaxační hry. Těchto her je spousta a lze si vybrat tu svou dle vlastní potřeby. Důležité je tedy vědět při výběru hry jaký cíl má splnit, jaké podmínky pro ni máme a s jakou skupinou dětí budeme v dané hře pracovat. Co funguje u jedné skupiny, nemusí fungovat u jiné.

7.2.2 Sociální situace a jejich zvládnání

V této kapitole si nastíníme několik různých sociálních situací, do kterých se může dítě dostat, jak je zvládat a případně naučit děti tyto situace řešit. První situací je seznámení s novými lidmi. V životě se člověk ocitne ve spoustě situací, kdy se bude seznamovat s jinými lidmi. Proto je důležité ovládat tyto dovednosti. Můžeme si s dětmi nacvičit situaci seznamování pomocí rolí, kdy přijde nový člen do třídy. Učitel se představí některému z dětí. Například „Ahoj, já se jmenuji Sára, jsem tu dnes poprvé. A ty?“ Dítě by se mělo na oplátku představit nám. Tímto způsobem se mohou děti seznamovat navzájem mezi sebou a bude tak pro ně do budoucna lepší udělat první krok třeba v nové třídě. Důležité je si při seznamování mít co říci. Proto můžeme s dětmi trénovat seznamovací rozhovory na různá témata. Můžeme vést s dětmi diskusi, o jakých tématech by se mohly bavit s někým novým. Většinou to mohou být koníčky, sport, zvířata nebo zážitky z prázdnin. Děti by měly také odpovídat tazateli ve větách a neodpovídat pouze ano nebo ne. Jedním z hlavních témat může být školka či škola. To mají všechny děti společné a konverzace tak může spontánně plynout. Učíme děti, že je důležité během rozhovoru udržovat oční kontakt. Můžeme brát v potaz, že je někdo stydlivý, ale druhý člověk by si to mohl špatně vyložit. Při vedení rozhovoru je důležité naslouchat druhým. Vysvětlíme dětem, že díky této dovednosti mohou lépe navazovat kontakty s ostatními. „Poproste je, aby něco vyprávělo a mezitím se dívejte směrem do stropu. Potom se ho zeptejte: „Myslíš, že jsem tě poslouchala? Ne? Z čeho tak

usuzuješ? Proč se ti líbí, když tě poslouchám?““ (Kooijman, 2016, s. 32). Tyto situace děti trénují během pobytu ve škole či školce, aniž by o tom samy věděly. Můžeme je tak zpětně odkázat na situace, které zvládly a podpořit tak jejich chování.

Další situací je jak být dobrým kamarádem a jaké vlastnosti by měl mít. Podstatné je, aby člověk byl takový, jaký je a na nic si nehrál. Často se setkáváme s dítětem, které je považováno za třídního šaška a rádo se předvádí, aby se zalíbilo ostatním. Ve skutečnosti jsou takovéto děti ve skupině často nejisté. Naučíme proto děti, že stačí být milý a pozorný kamarád. Například nabídnout někomu nezištně pomoc nebo pro něj udělat něco hezkého. Je dobré, když je dítě vedeno i doma k pomoci. Přijde si tak užitečné, má posílené sebevědomí a bude ochotnější se takto projevat i ve skupinách svých kamarádů. Dítě, které je stydlivé či náladové, bychom měli vést k tomu, jak brát ohledy na ostatní a jak se chovat k druhým kamarádům, aby si s ním také chtěli hrát. Při každém okamžiku, kdy se dítě chová přátelsky, ho v jeho chování podpoříme a pochválíme. Panovačné děti naopak často nechápou, proč si s nimi ostatní děti nechtějí hrát a kamarádit se. Tyto děti je často komandují, a jakmile není po jejich, tak našťavaně odchází ze hry. Ani si neuvědomují, že je problém v jejich chování. Kooijman (2016) doporučuje učitelé s celým kolektivem o tomto chování mluvit například vedenými otázkami: „Kdy se vám spolu hraje dobře?“, „Co se dá dělat, když se objeví někdo, kdo chce o všem rozhodovat a řídit?“ a „Jak bychom si všichni dohromady mohli hezky hrát, aniž by někdo musel stát stranou?“ Víme, že každé dítě je jiné. Některé zapadnou bez problému, jiné jsou panovačné a některé jsou ostýchavé. U ostýchavých dětí je dobré je postupnými kroky zapojovat do situací, které v nich vyvolávají strach nebo obavu, aby viděly, že se není čeho bát. Při zapojení do hry k jiným dětem si jedinec musí uvědomit, že se musí přizpůsobit pravidlům jejich hry. Může vnést své nápady a myšlenky do hry, ale nemělo by kompletně předělat hru podle sebe.

Mezi důležité sociální dovednosti patří schopnost spolupráce. Dobrý úkol k pozorování spolupráce mezi dětmi je skupinová práce. Zadáme dětem jednoduchý úkol a pozorujeme, jak se kdo chová. Zda některé dítě převezme vůdčí roli a nebere v potaz nápady a návrhy ostatních, jestli se zapojují všichni, jaká je mezi nimi komunikace, jak si rozdělily role, práce atd. Kooperace ve skupině je náročná jak pro děti, tak dospělé, proto je nezbytné, aby se děti do těchto situací dostávaly a naučily se s nimi pracovat. Po aktivitě se mohou zhodnotit samotné děti, jak se cítily v jejich

skupině a jak se jim pracovalo. Postupně bychom měli dojít k pravidlům práce ve skupině, aby se v ní každý cítil dobře. Při skupinové práci by měli být všichni spokojeni a nikdo by neměl být stranou, každého vyslechneme a neskáčíme mu do řeči a nikdo nesmí rozkazovat ostatním. Dětem, které jsou ostýchavější, můžeme v rámci komunikace ve skupině pomoci tím, že se budeme pravidelně tázat na otázky k dané problematice, aby tak nebylo například zastíněno někým, kdo prosazuje pouze své nápady a myšlenky. U dětí, které si nejsou jisty nebo neví, jak se mají v takovýchto situacích chovat, pomáháme a ukazujeme jim, jak postupovat. „Slibte mu, že pokaždé, když na druhého vezme ohled, zvednete palec nahoru – například zeptá-li se jiného dítěte, jak a s čím by si chtělo hrát“ (Kooijman, 2016, s. 52).

Další sociální dovedností je se naučit, jak vyjednávat s ostatními, když si chtějí děti společně hrát, ale každý po svém. Nejedná se o lehkou situaci, kterou by uměla vyřešit většina dětí. Většinou se dítě zatvrdí a přesvědčuje ostatní o své hře nebo nápadu, dokud nesouhlasí, že bude po jeho. Děti by se měly snažit nacházet kompromisy a hledat řešení, které bude vyhovovat všem. Opět je zde klíčová dovednost komunikace. Jedinec musí být schopný říct svým kamarádům, co chce dělat on. Děti jsou zdatné ve vyjednávání a berou tuto roli velice vážně. Musí se ale také naučit, že občas musí od svého přání upustit a trénovat tuto dovednost. Dospělý by se do diskuse neměl připojovat, není-li to nezbytně nutné. Jako další krok se ptáme kamarádů, proč se jim náš nápad nelíbí. Můžeme tak díky této odpovědi přijít na jiné řešení. „Když se nějaké dítě odváží říct, že se mu do něčeho nechce, měl by jeho protějšek toto rozhodnutí akceptovat a přestat dále naléhat“ (Kooijman, 2016, s. 58). Výhodou pro dítě, které umí říkat ne, jsou například situace, když se po něm vyžaduje něco, co je proti jeho vůli. Aktivita, která by dětem mohla pomoci říkat ne je jednoduchá. Dítě se dívá učiteli do očí a jediné co dítě dělá, je, že odpovídá na otázky „Radši ne“. Učitel říká různé výzvy a otázky, kterými dítě konfrontuje. Pokud je dítěti otázka nepříjemná, může odejít nebo razantně pronést „To už stačí.“ Pokud jsou děti při hledání společné aktivity v nesnázích, můžeme do této situace vstoupit a nabídnout jim nějaké hry, ať už deskové, karetní či pohybové. Děti s bujnou fantazií často vymyslí své vlastní hry, do kterých se zapojí celý kolektiv. Může se také stát, že se děti při sporu o hru rozhodnou, že si nejprve zahrají jednu a následně druhou hru, což je také řešení, ale může se stát, že na druhou hru již nezbude prostor.

Další sociální dovedností, při které si děti neví rady, je zapojení se do aktivity k ostatním. Tyto situace mohou být pro některé jedince velmi obtížné, zvláště pak pro ty, kteří se stydí nebo mají strach z odmítnutí a neví, jak se zapojit k ostatním. Důležitý je zde trénink jako při ostatních dovednostech. Z počátku si s dětmi sdělíme pravidla, kterými se budeme snažit řídit při těchto situacích. Prvním krokem je rozpoznat správnou chvíli, abych nevyrušoval ostatní při hře, kdy se zeptám, zda se můžu připojit. Pokud mi to děti nedovolí, nebudu se na ně zlobit a půjdu si hrát jinač. Případně se můžeme domluvit, že až hra skončí, budu si moci hrát s ostatními. Tyto situace nebývají pro některé děti jednoduché. Zvláště pokud má skupinka rozehranou hru, do které jedinec unáhleně vstoupí a naruší tak chod hry. Většinou se děti na daného jedince zlobí, že jim narušil nebo pokazil hru, a proto je důležité nalézt vhodný okamžik pro dotázání se, zda se může připojit. Při této situaci by se mělo dítě zeptat jednoho člena tak, že mu například zaťuká na rameno a osloví ho jménem. Většinou se tak dočká kladné odpovědi. Jestliže je dítě z činnosti skupiny odmítnuto, mělo by reagovat klidně a nenaléhat na skupinu či se opakovaně dotazovat na zapojení do hry. Pokud dítě bude reagovat klidně a nebude agresivní, ukáže tak své sebevědomí a že ho nic nerozhodí. Mělo by pak odejít, situaci již neřešit a najít si jiné kamarády, se kterými si bude hrát. Vyrovnat se s frustrací je velmi těžké pro děti, které neumí přijmout, když jim někdo řekne „ne“. „Dítě, které se neumí smířit se slůvkem „ne“, vystavuje pravidelně samo sebe konfliktům“ (Kooijman, 2016, s. 70). Toto slovo a hranice, které tím člověk vztyčuje, by se mělo dítě naučit již od útlého věku. Není to tedy na učitelkách nebo vychovatelích, ale hlavně na rodičích. Dítě si tak uvědomuje, že to není nic špatného, když mu někdo řekne „ne“ a lépe se s tím vyrovnává například v těchto situacích. Pokud na toto dítě není zvyklé a je vždy po jeho, může to brát jak ze strany učitelů, tak dětí jako útok na jeho osobu a že ho nemají rádi. Proto při dodržování hranic musíme být velmi důslední.

Ve skupině ještě chvíli zůstaneme. Budeme se zabývat problematikou, kdy ostatní nechtějí přijmout jedince mezi sebe. Většinou se tento problém týká dívek, kdy se ve skupině uplatňují různá postavení. Dívky, které se chtějí do skupiny dostat, bývají buď málo sebevědomé, tehdy si ostatní upevňují své postavení ve skupině jejím vyloučením, nebo naopak dívky sebejisté, kdy ostatní členové skupiny cítí nebezpečí. „Sociální vyloučení je jednou z forem psychického násilí a my bychom měli děti povzbuzovat k tomu, aby se v takových případech namísto tiché spoluúčasti oběti

zastaly“ (Kooijman, 2016, s. 77). Děti by při těchto situacích měly zakročit a zastat se daného člověka. Zastat se ho můžeme tak, že řekneme skupině „ať ho nechají hrát“ nebo navrhneme, aby se přidal k naší hře. Vymyslíme, jak by se mohl v naší hře zapojit. Nebo mu můžeme také poradit, jak bychom se v takové situaci zachovali my sami. Opět je v tomto směru důležitá komunikace a je nezbytné se o tomto chování bavit i se skupinou, která dítě vylučuje. Jak by se jim takové chování líbilo, kdyby se ocitli na jeho straně. Můžeme si stanovit pravidla či dohody, podle kterých se od dané chvíle budou děti řídit. „Děti se nepotřebují kamarádit se všemi, musí ale hájit důstojnost svoji i těch ostatních“ (Kooijman, 2016, s. 79). Při zapojení jedince do skupinové aktivity většinou nebývá problém, a pokud děti chtějí, vymyslí kamarádovi nějaký úkol i bez zásahu dospělého. S dítětem, které je opakovaně odmítáno ostatními, je dobré si promluvit o jeho chování, zda nemůže něco ostatním vadit (například, že rozbíjí hračky a je na ostatní ve hře zlý). Pokud si toto dítě uvědomí, bude se snažit při hrách lépe chovat a získá si tak i nějaké kamarády.

Při rozhovoru o tom, kdy se někoho zastat, bychom měli také zajít do tématu šikany. „Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 21). Děti by měly vědět, jaké chování je a není v pořádku, a co dělat, když uvidí někoho ubližovat jinému dítěti. „Šikanované děti se ještě více stáhnou, stanou se bojácnými a nejistými, netroufají se proti zlu na sobě páchaném ohradit, protože mají strach, že by tím mohly chybovat, staly se ještě větším terčem posměchu a byly ještě intenzivněji zostuzovány“ (Kooijman, 2016, s. 91). Můžeme si i pomocí dramatizace s loutkami či plyšáky nastítnit situaci, kdy skupinka ubližuje někomu jinému. Děti mohou vstoupit do scény a předvést, co by udělaly, nebo řeknou své návrhy na řešení. Měli bychom dojít k závěru, že to řeknu někomu dospělému, nebo najdu své kamarády a společně se člověka zastaneme a nabídneme mu, aby se přidal k nám, nebo řeknu skupině, která mu ubližuje, aby ho nechali na pokoji. V těchto situacích je důležitá odvaha a je nutné dětem říct, že bez jejich odvahy by se tyto situace mohly dít opakovaně i jiným dětem, nebo dokonce i jim samotným. Kdyby se oni ocitli v situaci ubližovaného, taky by chtěli, aby se jich někdo zastal, a proto je důležité mít odvahu a postavit se za kamaráda. Můžeme situaci přirovnat k superhrdinům, které děti znají, a aby se v takových chvílích z nich samotných stali hrdinové a pokusili se zachránit situaci. Jakmile dítě zvládne tuto situaci, mělo by si promluvit s obětí a vymyslet plán, jak mu pomoci. Důležité je se svěřit dospělému, ať už učitelu nebo

rodiči, ale musí se tyto situace řešit co nejdříve, aby nezašly ještě dál. Dobrá je i prevence ve skupině či třídě, kde panuje dobré klima. Stále si připomínáme, jak se k sobě hezky chovat, jak společně vycházet a na různých příkladech například z filmu nebo článku, si ukážeme, jak postupovat při problémových situacích, nebo co by se dalo změnit.

Pro některé jedince je utahování si z někoho ohromná legrace, ale z druhé strany může být takové chování bráno jako ubližování či ponižování, nebo dokonce šikana. Každé dítě má tuto hranici nastavenou jinak, a proto je důležité mluvit o tom, že pro někoho to může být legrace, ale někdo si to vyloží právě naopak. „Tlak vrstevníků, rodinné hodnoty, masová komunikace, školní prostředí a sociální a genderové normy, to vše má značný vliv na životní styl jedince“ (Barnekow, Muijen, 2009, s. nečíslováno). Každé dítě pochází z jiných sociálních poměrů, proto je důležité tyto situace řešit a komunikovat s druhými. S nepochopením se můžeme setkat často, kdy dítě nemyslí legrácku špatně a nechápe, proč je druhý dotčený z jeho vtipu. V tomto případě by mělo dítě, které si utahuje z druhého, vysvětlit, že se jednalo pouze o vtip a neměl v úmyslu druhého poškodit nebo mu ublížit. Naopak v situacích, kdy jsou posměšky a schválnosti myšleny ve snaze někomu ublížit, jsou opět důležitá pravidla jako při šikaně. A to zastat se člověka, oznámit to dospělému nebo vzít dané dítě mezi sebe. Když dotčené dítě v takovýchto situacích nebude ihned reagovat a například jen mávne rukou a odejde a nenechá se vyprovokovat, člověk, který mu dělá naschvály, může být zaskočen jeho reakcí a přestane. Důležité je zachovat chladnou hlavu, což může být pro některé osobnosti velký problém. Proto je důležitý trénink, například i ve školce či škole formou scének, kdy se dítě bude snažit reagovat adekvátním způsobem. Můžeme dítěti poradit, ať nejprve počítá do desíti a pak až zareaguje nebo odpoví.

7.2.3 Didaktické pomůcky k rozvoji sociálních dovedností u dětí

Existují také různé publikace a pracovní listy, které může dítě využívat k rozvoji svých sociálních dovedností. Většinou se snaží tyto publikace pomocí motivačního příběhu a klíčových postav v něm nastítnit dítěti nějakou situaci a pomocí úkolů, her, otázek a obrázků se snaží najít řešení problému a ponaučení z něj. V těchto publikacích najdeme i návod pro rodiče či pedagogy, jak s příběhy pracovat a jaké aktivity s dítětem dělat. Pro představu zde uvedu některé publikace, které mohou využít rodiče doma, ale i pedagogové při rozvoji sociálních dovedností u dětí v předškolním a mladším školním věku.

První publikací je *Vím, jak se cítíš*. Tato publikace obsahuje 57 příkladů různých emocí a situací. Každá situace či emoce má svůj list. Ten má několik otázek a pod nimi se nachází obrázek. Dítě odpovídá na otázky, vypráví příběh podle obrázku nebo pracuje se samotným obrázkem. Pokyny, jak s knihou pracovat, nalezneme na začátku.

Další možnou publikací k rozvíjení dětí je *Rozumím sobě, poznávám ostatní: nácvik emočních a sociálních dovedností dětí v předškolním a mladším školním věku*. Tato publikace je strukturovaná jinak než předchozí. Využívá zde náměty příběhů, díky kterým následně mohou děti pracovat s pracovními listy nebo úkoly. Kniha samozřejmě obsahuje metodické pokyny pro učitele a rodiče. Kniha je určena pro děti od 5 do 8 let, takže ji může využívat dítě po celou tuto dobu. Dítě má za úkol v pracovních listech vybarvovat, vybírat, kreslit či stříhat a tvořit dle zadání.

Další publikací k práci s dítětem jak ve školce, tak i v prvním ročníku základní školy je *Ferda a jeho mouchy: emušáci*. Tato kniha se prodává společně s plyšovou žábou a osmi mouchami. Tito plyšáci vystupují v příbězích v knize a dítě s nimi může pracovat. Kniha představuje čtenáři osm emocí, kde každá emoce má dvě pohádky, a každá je zpracována z jiného pohledu. Každá moucha představuje jednu emoci a provází hlavního hrdinu Ferdu (žábu). Kniha nabízí různé otázky a úkoly, které dítě plní a zamýšlí se nad nimi. Zvládání emocí je velmi důležitým prvkem v sociálním chování, proto považují za důležité o tomto tématu s dětmi mluvit.

Poslední doporučenou publikací je kniha *Sociální dovednosti v mateřské škole: aktivity k minimalizaci nevhodného chování v předškolním věku a posilování sociálních dovedností*. Tato publikace je určena jak k práci skupinové, tak také k práci individuální, buďto s rodičem nebo pedagogem. Kniha je členěná do kapitol, kdy každá kapitola obsahuje cíle, motivační příběh, aktivity a pracovní listy. První část publikace se věnuje stimulaci a rozvoji sociálních dovedností a druhá část seberegulaci chování.

Nejlepší nácvik sociálních dovedností je pro dítě ve skupině svých vrstevníků. Pracovní listy, dramatika, různé metodické karty mohou samozřejmě také pomoci, ale nejlépe se naučí dovednostem v praxi. Je dobré dětem vysvětlit, že se budou učit, jak reagovat v různých situacích i v dospělosti a celý život se budou potýkat s různými osobnostmi, se kterými buď budou vycházet, nebo ne. Již v mateřské škole se mohou setkat s dětmi, které sociální dovednosti vůbec neovládají. Může se jednat o děti

s různými druhy postižení či znevýhodnění. Je nutné s dětmi o tomto komunikovat a vysvětlit jim, že někteří nemají v tomto ohledu stejné citění a návyky jako oni sami a je pro ně velmi těžké se sociálně přizpůsobit. Například u dětí s poruchou autistického spektra je obtížná sociální interakce, jelikož od raného věku se málo projevují jak verbálně, tak neverbálně. Také záleží na typu dítěte ze sociálního hlediska, jestli je aktivní, či pasivní. Podle tohoto rozdělení se pak může pomocí různých aktivit snažit naučit sociálním dovednostem a sociálnímu citění.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

Cílem diplomové práce je zhodnotit připravenost dětí v sociálních dovednostech na vybrané škole se zaměřením na sociální kompetence dítěte na počátku povinné školní docházky, a to prostřednictvím metod pozorování a rozhovoru. Předmětem výzkumné části bylo pozorování dětí při zápisu do první třídy ZŠ, skupinový rozhovor s dětmi v MŠ a následně byly poznatky ze zápisu a rozhovoru porovnány učitelkou MŠ při rozhovoru. Získané informace byly porovnány s výsledky šetření ČŠI.

Během zápisu do 1. třídy ZŠ byly hodnoceny klíčové kompetence předškolního vzdělávání z hlediska sociálních dovedností, které byly čerpány z RVP PV, prostřednictvím záznamového archu (viz příloha č. 4). Skupinový rozhovor s dětmi v MŠ se uskutečnil proto, abychom mohli porovnat, zda se jejich chování nějak liší v porovnání s chováním při zápisu v primární škole. Tohoto rozhovoru se účastnila i učitelka MŠ, pozorovali jsme chování dětí, které jsme následně během našeho rozhovoru porovnali s běžným chováním dětí v MŠ. Rozhovor byl tedy další metodou, která byla využita při sběru dat a informací ze strany učitelky MŠ (viz příloha č. 5).

Veškerý výzkum probíhal na jedné instituci, a to na Základní škole a mateřské škole v Těšeticích. Souhlas s provedením výzkumu je součástí příloh (viz příloha č. 6).

8 Metodologie výzkumného šetření

Výzkumná metoda

Pro získání odpovědí na otázky a cíle této práce jsem zvolila metody pozorování, rozhovoru a skupinového rozhovoru (interview). Zvolila jsem tedy kvalitativní výzkum, který se k tématu a problematice mé práce hodil nejvíce. „Kvalitativní výzkumníci používají zejména tyto tři typy dat: data z rozhovoru, data z pozorování a data z dokumentů.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 15)

- Pozorování – „Sledování smyslově vnímatelných jevů, zejm. chování osob, průběhu dějů aj. Předmětem pozorování může být pozorovatel sám, jiní lidé, objekty, jevy. V pedagogice je pozorování metodou pedagogické diagnostiky a empirického výzkumu“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 174).
- Rozhovor – „Výzkumný prostředek požívaný při dotazování, spočívající v přímé ústní komunikaci výzkumného pracovníka s respondentem či informantem“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 203).
- Skupinový rozhovor (interview) – „Účastníci interview tvoří obvykle poměrně homogenní skupinu. Mají reflektovat otázku, kterou jim položí tazatel. Slyší odpovědi ostatních, reagují na ně a doplňují své odpovědi“ (Hendl, 2005, s. 183).

Během výběru kritérií, která byla podstatná pro tento výzkum, jsem vycházela z klíčových kompetencí RVP PV, které by mělo dítě na konci předškolního vzdělávání ovládat. Důležité pozorované oblasti výzkumu byly rozhodování, komunikace, adaptace, odloučení, spolupráce a chování. Tedy aspekty důležité k posouzení úrovně sociálních dovedností. Během pozorování jsem porovnávala vypořizované výsledky s klíčovými kompetencemi RVP PV, zda je dítě zvládá samostatně, zvládá s dopomocí nebo nezvládá. Pozorované oblasti a úroveň jejich zvládání byly u každého dítěte zaznamenány do archu (viz příloha č. 4). Vybrané metody a nástroje byly nejvhodnější pro sledovaný vzorek deseti dětí a časovou dispozici výzkumu.

Časová organizace výzkumu

Výzkum probíhal v den zápisu do 1. třídy na ZŠ Těšetice dne 8. 4. 2022. Skupinový rozhovor s dětmi a rozhovor s učitelkou MŠ Těšetice probíhal dne 10. 5. 2022. Jedná se tedy o krátkodobý výzkum.

Popis místa výzkumného šetření

Výzkumné šetření při zápisu probíhalo v budově základní školy ve třech učebnách na prvním stupni. V každé učebně se nacházel pedagog s potřebnými pomůckami a vybavením pro zjištění školní zralosti. Při vstupu do školy byli rodiče s dítětem odvedeni do volné třídy, kde se jim věnovala učitelka. Vedla rozhovor jak s dítětem, tak s rodiči pro zjištění informací a navození příjemné atmosféry. Při zjištění způsobilosti dítěte k docházce se učitelka věnovala pouze dítěti, pomáhala mu a sledovala jej při práci. Výzkumným vzorkem byly děti, které přišly k zápisu a byly z Mateřské školy v Těšeticích. U tohoto výzkumného šetření byla zvolena metoda pozorování.

Při výzkumném šetření, kde byly zvoleny metody rozhovorů, se místo šetření nacházelo v budově mateřské školy. Mateřská škola se nachází nedaleko od základní školy, v budově obecního úřadu. Ve třídě, kterou navštěvují předškoláci, byl v rámci komunitního kruhu veden rozhovor, kterého se účastnily i učitelky MŠ. Po ukončení komunitního kruhu mi žáci ukázali svou třídu a jejich oblíbené hračky. Po ukončení činnosti s dětmi jsme se s vedoucí učitelkou přesunuly do její pracovny k vedení rozhovoru.

Provedení výzkumného šetření

U zápisu do 1. třídy jsem při pozorování dítěte zaznamenávala do tabulky, jak dítě zvládá dané klíčové kompetence. Zda situace zvládá samostatně, zvládá s dopomocí nebo nezvládá. Celkové shrnutí schopností dětí v sociálních dovednostech popisuji v závěru. Na základě těchto údajů můžeme posoudit, zda je dítě zralé po sociální stránce ke školnímu vzdělávání.

Skupinový rozhovor v mateřské škole byl vedený v rámci komunitního kruhu, kdy jsme si s dětmi povídali, abychom se seznámili a navodili příjemnou atmosféru a následně jsem kladla dětem otázky ohledně školní docházky. Otázky byly otevřené i

uzavřené. Během rozhovoru jsem sledovala chování a reakce dětí na sociální úrovni. Vedoucí učitelka předškoláků, která byla přítomna u rozhovoru, sledovala skupinový rozhovor a po sdělení výsledků ze zápisu jsme porovnali, zda se takto žáci chovají běžně, či nikoliv a co může být příčinou.

8.1 Výsledky výzkumného šetření

U rozboru výsledků každého sledovaného dítěte nalezneme tyto informace: pohlaví dítěte, odklad povinné školní docházky, základní údaje o dítěti. V základních údajích dítěte se uvádí: z jaké rodiny pochází, počet sourozenců, projevy dítěte během skupinového rozhovoru (pokud je lze uvést). Následuje rozbor zkoumaných oblastí při zápisu, což jsou rozhodování, komunikace, adaptace, odloučení, spolupráce a chování. Po rozboru je shrnující tabulka ukazující dosaženou úroveň sledovaných oblastí a na závěr uvádím své vlastní zjištění o dítěti a doplnění ze strany učitele MŠ.

8.1.1 Dítě č. 1

Pohlaví dítěte: Chlapec 1

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Chlapec 1 pochází z úplné rodiny a má dva starší sourozence. Sourozenec navštěvuje první stupeň základní školy a nejstarší sourozenec je již dospělý. Chlapec uvedl, že do MŠ chodí rád, má zde kamarády a spolupracuje s učitelkami, zajímal se o dění ve škole a do školy se těší.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

V rozhodování se chlapec 1 projevoval samostatně. Vybral si první aktivitu z nabízeného výběru, která ho zaujala, a dokončil ji. Následně již vybírala aktivity paní učitelka. Při plnění zadaných aktivit byl chlapec 1 sebejistý, byl si jistý svými odpověďmi a rozhodoval se správně.

Komunikace

Komunikoval v běžných situacích bez zábran a ostychu, uplatňoval základní společenská pravidla a návyky. Chlapec 1 odpovídal učitelce na kladené otázky celými větami, pozdravil při vstupu do třídy, rozloučil se a poděkoval za dáreček. Vyjadřoval

se ve vhodně formulovaných větách, dokázal vést dialog, slovně reagoval na učitelku během celé doby zápisu a odpovídal na kladené otázky smysluplně. Sdělil paní učitelce své jméno, příjmení a místo bydliště. Při popisu obrázku či výkladu pohádky sděloval přesné informace a detaily, vyjadřoval se výstižně v celých větách.

Adaptace

Adaptoval se na nové školní prostředí bez problému. Školní prostředí se chlapci líbilo, zkoumal vybavení třídy, po ukončení zápisu se šel podívat do jiných učeben.

Odloučení

Během zápisu samostatně pracoval bez dopomoci matky, nebyl plačtivý, smutný ani nijak neprojevoval výraznou fixaci na rodiče. Matka seděla vedle chlapce v lavici, pozorovala ho při práci a chlapec věnoval svou pozornost pouze učitelce, matky si nevšiml. Po ukončení aktivit během zápisu matka konverzovala s učitelkou o výsledcích zápisu a chlapec mezitím sám odešel od matky a prozkoumával třídu, ve které pracoval.

Spolupráce

Chlapec 1 byl schopen spolupracovat s učitelkou, zeptal se, když si nebyl jistý, co má přesně dělat při plnění úkolu a dodržoval dohodnutá pravidla. Během plnění úkolů, kde si nebyl zcela jist, byl rád za spolupráci s učitelkou, která mu dodala jistotu v jeho počínání.

Chování

Chlapec 1 se choval slušně, byl schopen dodržovat pravidla komunikace a sociálního chování. Správně reagoval na pokyny autority tím, že pracoval podle zadání učitelky. Byl schopný projevit své potřeby a empatii. Překonal překážky při plnění úkolů a byl schopen unést nezdar. Nevykazoval známky apatického ani agresivního chování vůči ostatním.

Tabulka 1: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 1

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 1 byl velmi hodný, snaživý, aktivně se zapojoval do činností, rozhodoval se samostatně a byl schopen spolupráce s jinými lidmi. Dokázal komunikovat v různých situacích se všemi lidmi. Jak u zápisu do 1. třídy, tak i při rozhovoru vykazoval stejné hodnoty u sledovaných činností. Veškeré sociální dovednosti chlapec 1 zvládá samostatně. Vzhledem k těmto výsledkům je chlapec 1 připraven k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka předškoláka při rozhovoru potvrdila veškeré vypořádané výsledky a potvrdila, že se chlapec chová stejně i ve školce a nemá žádné problémy v oblasti sociálních dovedností.

8.1.2 Dítě č. 2

Pohlaví dítěte: Chlapec 2

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Chlapec 2 pochází z rozvedené rodiny a má mladšího sourozence. Během rozhovoru byl zpočátku ostýchavý a pouze pozoroval dění okolo něj. Později se zapojil do diskuse také a sdělil, že se těší do školy na nové věci a zážitky.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Chlapec 2 rozhodování zvládal samostatně. Dokázal si vybrat stavbu z nabídky, kterou z kostek postaví, a dokončil ji. Během zápisu si vždy dokázal vybrat z nabízených aktivit učitelkou, která se mu nejvíce líbila, a snažil se ji dokončit.

Komunikace

Z počátku chlapec 2 komunikoval s malým ostychem. Při prvních okamžicích s učitelkou komunikoval pouze jednoslovně nebo v krátkých větách. Po chvíli ovšem začal komunikovat bez ostychu a začal odpovídat na kladené otázky v celých větách a byl schopen vést smysluplný dialog. Dokázal pozdravit, poděkovat, rozloučit se, zeptat se na své otázky učitelky. Sdělil své jméno, příjmení a bydliště. Uplatňoval základní společenské návyky. Při vyprávění či popisu se vyjadřoval v celých větách, uváděl faktické informace a dokázal mluvit sám, bez zásahu učitele.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí zvládl chlapec 2 bez problému. Školní prostředí se mu líbilo, zkoumal vybavení třídy, šel navštívit odborné učebny a těšil se, až je bude moci využívat. Chlapce 2 zaujaly také hračky ve třídě, které si se zálibou prohlížel a chtěl si s nimi hrát.

Odloučení

Odloučení od rodičů chlapec 2 zvládl překvapivě bez potíží, vzhledem k tomu, že občas bývá podle jeho učitelky vázaný na matku. Matka byla během zápisu přítomna ve třídě s chlapcem a pouze ho pozorovala při práci. Chlapec 2 během práce nijak matku nevnímal, pouze se soustředil na práci a pokyny učitelky.

Spolupráce

Chlapec 2 byl schopen spolupracovat s učitelkou bez potíží, dodržoval dohodnutá pravidla plnění úkolů. Ze spolupráce měl radost a byl rád při každém dokončeném úkolu. Chlapec projevoval velkou radost z každé pochvaly a úspěchu, který zvládl i po menším nezdaru. Na chlapci bylo vidět, že je rád, že s ním učitelka spolupracuje, ujistí ho a navede při některých aktivitách. Občas si nebyl jistý svým

počináním a kooperace s učitelkou mu dodala jistotu a nakonec zvládl zadané úkoly správně.

Chování

Chlapec 2 se choval slušně, dodržoval pokyny autority, komunikace a sociálního chování. Dával najevo své potřeby a byl schopný vyrovnat se s překážkou při plnění úkolů. Nevzdal se, snažil se a nakonec měl ze své práce radost a poděkoval učitelce za pomoc. Chlapec 2 nebyl apatický vůči aktivitám či dospělým, byl empatický, snaživý a choval se dle zásad.

Tabulka 2: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 2

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 2 byl velmi hodný, plnil zadané úkoly s chutí, snažil se je zvládnout co nejlépe, byl schopný spolupráce. Komunikace s novými lidmi byla z počátku ostýchavá, po chvíli je ale schopen plně komunikovat a sdělovat své myšlenky. Během zápisu do 1. třídy, tak i při rozhovoru vykazoval stejné hodnoty u daných činností. Veškeré sociální dovednosti chlapec 2 zvládá samostatně. Vzhledem k těmto výsledkům je chlapec 2 připraven k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka předškoláka při rozhovoru potvrdila vyzorované výsledky kromě odloučení. Zde byla překvapena, že to zvládl v cizím prostředí, jelikož v MŠ se občas nedokáže odloučit od matky. Dodala, že chlapec 2 trpí motorickým neklidem, špatně se soustředí a má pomalejší pracovní tempo.

8.1.3 Dítě č. 3

Pohlaví dítěte: Dívka 3

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Dívka 3 pochází z početné rodiny. Má starší i mladší sourozence a žije s nimi, její matkou a jejím manželem, který ale není biologickým otcem dívky. Dívka 3 byla velmi komunikativní, reagovala na veškeré dotazy, sdělovala své zážitky a postřehy. Dívka 3 se těší do školy, bude ráda, až bude umět číst a psát jako její sourozenci.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Dívka 3 se v rozhodování projevovala samostatně. Vybrala si úkoly, kterými chtěla začít zápis a dokončila je. Během plnění dalších úkolů a aktivit si dívka vybrala zvířátka, tvary nebo postavy, kterými chtěla začít.

Komunikace

Komunikace dívky 3 nedělala sebemenší problém. Komunikovala v běžných situacích bez zábran a ostychu, uplatňovala základní společenské pravidla a návyky. Dívka 3 odpovídala učitelce na otázky, pozdravila při vstupu do školy a rozloučila se. Vyjadřovala se v celých větách, kladla otázky, dokázala vést dialog, vyprávěla příběh sama bez dopomoci vyučující, sdělovala faktické údaje a dokázala správně popsat obrázek. Dívka 3 sdělila své jméno, příjmení a kde bydlí.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí dívka 3 zvládla bez problému. Rychle se ve škole zorientovala, odešla s učitelkou do dané třídy, kde se jí líbilo, a prohlížela si vybavení učebny.

Odloučení

Odloučení od matky dívka 3 zvládla bez problému. Ihned po vstupu do školy odešla sama s učitelkou do třídy, kde následně pracovala. Matka přišla k dívce chvíli po zahájení plnění úkolů, dívka se soustředila pouze na práci a na paní učitelku. Matka stála u dveří a pozorovala dívku v její práci ve třídě.

Spolupráce

Dívka 3 spolupracovala s učitelkou bez potíží, dodržovala dohodnutá pravidla při plnění úkolů, zeptala se, když něčemu nerozuměla. Byla empatická, zapojovala se do diskuse, byla ráda za podporu a rady učitelky při plnění úkolů, neměla zábrany ani ostych při spolupráci s učitelkou. Dívce 3 dodala podporu a jistotu při plnění zadání paní učitelka, se kterou spolupracovala.

Chování

Chování u dívky 3 bylo slušné, dodržovala pravidla komunikace a sociálního chování. Dívka neměla problém překonat překážky při plnění úkolů a případný nezdar a dala najevo své vlastní potřeby. Dívka byla veselá, nadšená ze zvládnutí úkolů, empatická, komunikativní, dala najevo zájem a zápal pro plnění zadání.

Tabulka 3: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – dívka 3

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Dívka 3 byla velmi snaživá, hodná, komunikativní a aktivní. Plnila veškeré úkoly se zájmem a chutí. Dokázala komunikovat v různých situacích se všemi lidmi. Jak u zápisu do 1. třídy, tak i při rozhovoru projevovala stejné hodnoty u sledovaných činností. Veškeré sociální dovednosti dívka 3 zvládá samostatně. Závěrem je dívka 3 připravena k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka při rozhovoru potvrdila vypořádané výsledky a potvrdila, že se dívka chová stejně i ve školce a nejeví žádné problémy v této oblasti.

8.1.4 Dítě č. 4

Pohlaví dítěte: Dívka 4

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Dívka 4 pochází z úplné rodiny a nemá žádného sourozence. Dívka 4 byla z počátku zakřiknutá, moc se nezapojovala do rozhovoru. Po čase se začala projevovat neverbálně, pouze příkyvovala. Sdělila, že se do školy těší.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Dívka 4 se v rozhodování projevovala samostatně. Byla schopna si vybrat úkol z nabídky a splnila jej. Když jí učitelka dala na výběr z nabídky činností, vždy pouze ukázala, kterou činnost chce dělat. Takto se rozhodovala po celou dobu zápisu.

Komunikace

Dívka 4 byla z počátku zakřiknutá při komunikaci s učitelkou, později začala komunikovat. Nebyla však schopna uplatnit základní společenské návyky. Nepozdravila, nerozloučila se ani nepoděkovala sama od sebe, reagovala až na opakované výzvy matky. Ze začátku komunikovala pouze neverbálně, ukazovala na věci apod. Po chvíli začala odpovídat učitelce jednoslovně nebo v krátkých větách. Při vyprávění příběhu se již vyjadřovala více a používala celé věty. Pak již komunikovala ve větách, ale spontánní rozhovor nevyhledávala, nedotazovala se na nic autority. Dokázala sdělit své jméno, příjmení a kde bydlí. Dokázala tedy vést dialog, ale pouze když se jí učitelka na něco stále ptala. Komunikaci tedy zvládla s dopomocí.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí dívka 4 zvládla bez výrazných problémů. Se zájmem si prohlížela učebnu, ve které probíhal zápis, a její vybavení. Projevila nadšení z počítačové učebny a prohlídky školy.

Odloučení

Odloučení od rodičů dívka 4 zvládla bez obtíží. Ihned pracovala s učitelkou na zadaných úkolech. Rodiče seděli po celou dobu zápisu u dveří a pozorovali dívku 4 při práci. Dívka na rodiče nijak nereagovala a soustředila se pouze na učitelku a její pokyny.

Spolupráce

Dívka 4 spolupracovala s učitelkou, dodržovala dohodnutá pravidla při plnění úkolů a správně reagovala na pokyny autority. Pokyny učitele nedělaly dívce žádný problém, vždy plně splnila zadání, které jí určil vyučující. Při některých úkolech, kde si nebyla zcela jistá svými činy, spolupracovala s učitelkou a měla radost ze zdárného konce. U spolupráce však jen následovala pokyny učitele, nezeptala se nebo neřekla učitelce nic víc, než od ní bylo požadováno pro splnění úkolu.

Chování

Chování u dívky 4 bylo slušné, dodržování pravidel komunikace a sociálního chování dívce šlo s dopomocí. Překonání překážek zvládla dívka samostatně, s dopomocí dokázala dát najevo své potřeby. Dívka nebyla schopna bez pomoci matky pozdravit, poděkovat. Zareagovala vždy až na pokyn matky, byla zdrženlivá, nedala najevo víc, než bylo nutné. Soustředila se spíše na správné plnění činností a úkolů a pravidla chování dodržovala až na výzvu matky. Tuto oblast tedy zvládla spíše s dopomocí.

Tabulka 4: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – dívka 4

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s pomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Dívka 4 byla zdrženlivá v komunikaci, splnila všechny zadané úkoly a nevykazovala zlé nebo apatické chování vůči ostatním. Dívka nezvládla pozdravit, poděkovat či poprosit. V jiných sledovaných oblastech obstála. Při zápisu do 1. třídy, tak i při rozhovoru se projevovala stejně. Poděkovat zvládla, až po upozornění učitelkou. Dívka 4 je spíše připravena k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností. U dívky bych doporučila zapracovat na pravidlech společenského styku například pomocí dramatizace.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Paní učitelka chování dívky potvrdila a navíc dodala, že dívka odbývá veškeré aktivity, které ve školce dělají. Pravidla společenského styku také moc nedodržuje a komunikuje, jen pokud to je nutné. Během rozhovoru se chovala stejně jako běžně v MŠ.

8.1.5 Dítě č. 5

Pohlaví dítěte: Dívka 5

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Dívka 5 pochází z rozvedené rodiny. Má staršího sourozence a žije ve střídavé péči. Dívka 5 byla při rozhovoru zakřiknutá, po určité době začala trochu komunikovat. Do školy se ale těší.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Dívka 5 se v rozhodování projevovala samostatně. Vybrala si stavbu, kterou chtěla postavit z kostek, a dokončila ji. Během práce na úkolech se rozhodovala a volila pořadí dle svého uvážení.

Komunikace

Komunikaci v běžných situacích bez zábran a ostychu dívka 5 zvládla s dopomocí matky, kdy ji musela vždy pomoci nebo pobídnout k odpovědi. Z počátku odpovídala učitelce na kladené otázky pouze kývnutím hlavy, později již komunikovala verbálně. Dokázala komunikovat ve větách a sdělovat pravdivé údaje při vyprávění či popisu. Sama od sebe se na nic učitelky nezeptala a nedokázala s ní vést dialog. Dívka nebyla schopna sama pozdravit, nepoděkovala a své jméno sdělila učitelce až po vybidnutí matky. Nekomunikovala tedy více, než bylo nutné.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí dívka 5 zvládla s dopomocí. Po příchodu do třídy musela dívka opustit školu kvůli neschopnosti odloučit se od matky a pracovat. Matka s dívkou 5 opustila školu, šla se s ní projít po okolí školy a po pár minutách se vrátila již uklidněná. Posadila se do lavice a po ukončení zápisu si prohlížela třídu se zájmem a líbila se jí. Nakonec šla i na prohlídku školy.

Odloučení

Odloučení od matky dívka 5 nezvládla. Jakmile vešla do třídy, neustále se držela matky, nechtěla jít k učitelce plnit úkoly ani s doprovodem matky a začala plakat. Na doporučení učitelky opustily školu, vrátily se a dívka již byla schopna pracovat, ale matka musela sedět vedle ní po celou dobu zápisu. Během práce na úkolech dívka 5 občas koukala po matce, když se jí učitelka na něco ptala a ona si nebyla jistá svou odpovědí. Jakmile ji matka pobídla nebo ujistila, že danou odpověď zná, věnovala svou pozornost již jen učitelce. Po dokončení úkolů šla dívka ihned k matce a objímala ji. Matka mezitím ještě komunikovala s učitelkou a dívka studovala se zájmem učebnu, od matky se ale výrazně nevzdálila.

Spolupráce

Dívka 5 spolupracovala s dopomocí, dodržovala pravidla u daných činností a správně reagovala na pokyny učitelky. Dívka poslouchala, co po ní paní učitelka chce, ale téměř vždy se obrátila na matku a plnila úkol spíše ve spolupráci s ní. Dokázala se soustředit na práci. Dokázala překonat překážky při plnění zadání s dopomocí a měla radost z výsledného úspěchu. Během spolupráce se na nic učitelky nezeptala, jen následovala její pokyny a rady.

Chování

Dívka 5 nezvládla dodržení pravidel společenského styku a sociálního chování. Nepozdravila ani přes výzvu matky, nerozloučila se a nepoděkovala za dárek. Nedokázala dát najevo své potřeby či empatii. Dívka nevykazovala žádné známky agresivního nebo špatného chování. Spíše měla radost, že zvládla vypracovat úkoly a naléhání matky na její chování ji nezajímalo, pouze se u pokynů k pozdravu usmívala a schovávala se za matku. Oblast chování tedy dívka nezvládá.

Tabulka 5: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – dívka 5

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Dívka 5 byla během zápisu velmi rozrušená a plačtivá. Zadané úkoly a činnosti splnila za přítomnosti matky. Komunikovat začala až po určité době, základní pravidla společenského styku nebyla schopna dodržet. Adaptaci a odloučení od rodiče také

nezvládla. Dle mého názoru dívka 5 z hlediska sociálních dovedností není zcela připravena k zahájení povinné školní docházky. S dívkou by se v tomto směru mělo pracovat, aby byla schopna nastoupit na základní školu a zvládat další vzdělávání bez výrazných obtíží. Například s využitím některých didaktických pomůcek uvedených v kapitole 7.2.3.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka při rozhovoru potvrdila veškeré vypořizované výsledky. Také dodala, že možným faktorem její lítostivosti a neschopnosti se odloučit od matky je rozvod rodičů. Dívka se projevuje stejně v MŠ jako při rozhovoru.

8.1.6 Dítě č. 6

Pohlaví dítěte: Chlapec 6

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: O chlapci 6 víme, že pochází z neúplné rodiny a nemá žádné sourozence. Chlapec 6 nebyl přítomen u skupinového rozhovoru v MŠ.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Chlapec 6 se rozhodoval samostatně. Vybral si činnosti, které ho zaujaly, a sám rozhodl, kdo je s ním bude realizovat. Po celou dobu zápisu chlapec 6 prosazoval svůj názor, stál si za svým rozhodnutím.

Komunikace

Komunikovat zvládal chlapec 6 samostatně. Komunikoval bez zábran a ostychu, domlouval se a odpovídal učitelce na kladené otázky. Chlapec pozdravil při vstupu do třídy a rozloučil se při odchodu. Dokázal vést s učitelkou dialog, hovořil v celých větách a vyprávěl smysluplný příběh. Měl velmi dobrou slovní zásobu, při rozhovoru byl aktivní a při popisu dokázal popsat detaily obrázku. Chlapec 6 sdělil své jméno, příjmení a kde bydlí. Když si nebyl jist, co má dělat v úkolu, dokázal se zeptat učitelky.

Adaptace

Adaptaci na školní prostředí zvládl chlapec 6 samostatně. Při příchodu do školy chlapec pozoroval prostory, které se mu dle jeho slov líbily. Chlapec si sám prohlížel se zájmem učebnu a její vybavení, zkoumal různé pomůcky. Při příchodu do třídy se usadil do lavice a ihned začal pracovat na daných činnostech.

Odloučení

Odloučení od matky zvládal chlapec 6 také samostatně. Během práce na činnostech seděla matka vedle něj v lavici, chlapec ale pracoval samostatně a soustředil se pouze na učitelku. Na matku nijak nereagoval ani se neotáčel při práci. Matka chlapce jen sledovala a občas ho pobídla k práci.

Spolupráce

Spolupráci s učitelkou a pedagogy zvládl samostatně, dodržoval pravidla během činností a správně reagoval na pokyny učitelky. Dokázal dodržovat přesné instrukce a pokyny učitelky při plnění úkolů a vždy je dokončil. Během spolupráce s učitelkou komunikoval, naslouchal, soustředil se na práci a byl nadšený z kladných výsledků spolupráce.

Chování

V průběhu zápisu se chlapec choval slušně a dodržoval pravidla komunikace a sociálního chování. Byl schopný překonat nezdary či překážky během plnění úkolů a dát najevo své potřeby. Chlapec 6 dokázal pozdravit, poděkovat, byl hodný, dodržoval pravidla autority, nevykazoval známky agrese nebo zlého chování vůči sobě či ostatním. Chování tedy zvládá samostatně.

Tabulka 6: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 6

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			

Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 6 se během zápisu choval slušně, komunikoval bez zábran se všemi, na aktivitách pracoval se zájmem a zvládal veškeré požadavky. Ačkoliv učitelka MŠ dodala, že chlapec má špatné chování, při zápise se takto neprojevoval. Chlapec při zápise sdělil, že se do školy velmi těší. Veškeré sociální dovednosti zvládal chlapec samostatně, bez obtíží. Chlapec 6 je připraven k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka mé vypořádané výsledky potvrdila, až na chování. Špatné chování se projevuje v tom, že zlobí ostatní děti a strhává s sebou i některé další děti. Možným faktorem toho, že se při zápise choval hezky, je ten, že byl sám, neměl kolem sebe ostatní děti a byla zde přítomna matka. Dodala, že je chlapec šikovný, ale u činností dlouho nevydrží.

8.1.7 Dítě č. 7

Pohlaví dítěte: Chlapec 7

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Chlapec 7 pochází z úplné rodiny a má staršího sourozence, který je dospělý. Během rozhovoru byl chlapec 7 velice aktivní, zapojoval se do diskuse, sděloval svoje zážitky, pocity a témata, o která se zajímá. Do školy se těší a těší se, až se naučí novým dovednostem.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Chlapec 7 samostatně rozhodoval o svých činnostech, vybral si tu, která ho zaujala, a dokončil ji. Během rozhodování byl sebejistý, nad výběrem dlouze nepřemýšlel a rozhodoval se ihned.

Komunikace

Komunikace chlapci 7 nedělala žádné potíže. Byl velmi komunikativní, detailně popisoval obrázky, které měl za úkol definovat, ptal se učitelky na různé otázky, sděloval své konkrétní zážitky. Také pozdravil, poděkoval a rozloučil se s paní učitelkou. Chlapec 7 dokázal vést s učitelkou dialog, hovořil v celých větách, komunikoval bez ostychu a zábran. Sdělil své jméno, příjmení a bydliště. Chlapec 7 rád vyprávěl příběh, kde měl ale občas potíže se sdělováním faktických informací, některé vynechal nebo si je podle sebe pozměnil. Jinak hovořil plynule a s nadšením.

Adaptace

Adaptaci zvládal samostatně. Prohlížel si a zkoumal vybavení a výzdobu třídy, ve které pracoval. Sám se posadil do lavice, kde následně pracoval. Škola se chlapci 7 líbila, se zájmem ji objevoval.

Odloučení

Odloučení od matky zvládal samostatně. Matka během zápisu seděla vedle něj v lavici a sledovala jej při práci. Chlapec se ovšem věnoval pouze svým úkolům a pozornost směřoval jen k učitelce. Na matčiny reakce nereagoval a soustředil se na práci.

Spolupráce

Spolupráci s učitelkou zvládal samostatně, byl ochotný, naslouchal a správně reagoval na pokyny pedagogů. Při nejistotě během plnění zadání byl rád za pomoc učitelky, zeptal se jí, zda si počíná správně a přijal pomoc. Chlapec 7 měl radost ze správného splnění úkolu a poděkoval za pomoc. Kooperace nedělala chlapci problém.

Chování

Chlapec 7 se choval během zápisu slušně, dodržoval základní pravidla komunikace a sociálního chování. Byl schopný unést nezdar během plnění úkolu, a dokázal dát najevo své potřeby a byl empatický. Chlapec nevykazoval žádné známky agresivního či zlého chování vůči sobě nebo ostatním, mluvil slušně a byl vstřícný. Dokázal pozdravit, poděkovat a rozloučit se, popřál učitelce hezký den. Tuto oblast zvládal samostatně.

Tabulka 7: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 7

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s pomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 7 byl během zápisu velmi komunikativní, aktivní, plnil zadané úkoly s chutí. Komunikace a základní společenské návyky byly chlapcova silná stránka oproti ostatním dětem. Ve sledovaných oblastech neměl žádné problémy. Všechny sledované sociální dovednosti zvládal samostatně. Chlapec 7 je připravený k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka MŠ veškeré výsledky potvrdila a dodala, že si chlapec 7 umí stát za svým názorem. Chlapec vykazuje stejné chování v MŠ jako při rozhovoru.

8.1.8 Dítě č. 8

Pohlaví dítěte: Dívka 8

Odklad povinné školní docházky: ano

Základní údaje o dítěti: Dívka 8 pochází z úplné rodiny a nemá žádné sourozence. U dívky jsme věděli, že bude mít odklad. Matka i přesto přišla s dcerou k zápisu, aby si jej vyzkoušela a věděla, jak se jí bude dařit. Dívka 8 má odklad z důvodu špatného soustředění se a špatné výdrže u aktivit. Odklad by jí tak měl pomoci

při nástupu příští rok na ZŠ. Dívka 8 během rozhovoru ve školce komunikovala bez zábran, sdělila, že se do školy těší.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

V rozhodování nebylo možné přesně určit, zda dívka zvládá samostatně či nikoliv tyto situace, jelikož k tomuto posouzení nebyl dostatek prostoru. Dívka si nevybírala žádnou činnost, vždy ji byla přidělena matkou. Proto je v tabulce bez záznamu.

Komunikace

V komunikaci neměla dívka 8 žádné problémy a zvládla vše samostatně. Byla schopna v běžných situacích komunikovat bez zábran a ostychu, pozdravila, rozloučila se, odpovídala učitelce na kladené otázky. Dokázala sdělit jméno, příjmení a bydliště. Komunikovala v celých větách, vedla s učitelkou dialog, hovořila bez ostychu. Během komunikace dívka občas neudržela pozornost na učitelce a dívala se během rozhovoru okolo sebe. Hovořila však smysluplně a tvořila dlouhé věty.

Adaptace

Adaptaci zvládala dívka samostatně. Nové prostředí se jí líbilo, se zájmem si prohlížela třídu a její vybavení. Ve třídě se cítila dobře, sama se usadila do lavice, kam si posléze přisedla matka. Dívka 8 se vydala i na prohlídku školy, kde se jí líbily odborné učebny a umocnila tak svoji radost a nadšení, až zde bude studovat.

Odloučení

Dívka 8 pracovala po celou dobu zápisu vedle matky v lavici. Nebyla nijak úzkostná ani plačtivá, ale matka jí byla celou dobu nablízku a plnila s ní převážnou část zadaných úkolů a nenechala dívku o samotě. Nelze tedy tuto oblast vyhodnotit, proto je v tabulce bez záznamu.

Spolupráce

Spolupráci s učitelkou zvládala dívka dobře, spolupracovala zároveň i s matkou na plnění úkolů. Dívka 8 správně reagovala na pokyny autority, dodržovala přesné

instrukce a tím zdárně dokončila úkol. Během spolupráce byla schopna s učitelkou komunikovat, domlouvat se a ujistit se.

Chování

Dívka 8 se chovala u zápisu slušně, dodržovala základní pravidla komunikace a sociálního chování. Při neúspěchu během plnění úkolů se vypořádala samostatně a dokázala dát najevo své potřeby. Pozdravila, poděkovala, projevovala empatii a byla přátelská. Nevykazovala známky agresivního chování a tuto oblast zvládla samostatně.

Tabulka 8: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – dívka 8

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Dívka 8 byla velmi hodná, snaživá a komunikativní. I přes její odklad se snažila splnit veškeré úkoly samostatně a co nejlépe. Ve sledovaných oblastech nebylo možné vyhodnotit všechny oblasti, jelikož k nim nebyl dostatek prostoru. I přes to dívka byla z hlediska sociálních dovedností připravena pro vstup na základní školu. Rok odkladu byl hlavně kvůli nevyzrálosti v jiných oblastech.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka sdělené výsledky potvrdila a dodala, že po sociální stránce nemá dívka žádné problémy. Chování během rozhovoru bylo stejné jako běžně v MŠ.

8.1.9 Dítě č. 9

Pohlaví dítěte: Chlapec 9

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Chlapec 9 pochází z rozvedené rodiny a má staršího sourozence. Během rozhovoru byl chlapec uvolněný, nebyl stydlivý, komunikoval bez zábran, odpovídal na otázky, sám se hlásil a chtěl sdělovat své zážitky. Chlapec 9 se do školy těší, těší se, až bude umět stejné věci jako jeho starší sestra.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Rozhodování o svých činnostech zvládl chlapec 9 samostatně. Vybral si aktivitu, která se mu líbila, tou začal a dokončil ji. Při plnění úkolů si vždy vybral ten, který ho zaujal nejvíce a k ostatním se postupně vracel a pracoval na nich. Řadil tak úkoly, podle jeho preferencí, od snazších po těžší.

Komunikace

Oblast komunikace zvládal chlapec 9 s dopomocí. Z počátku komunikoval v běžných situacích s dospělými s ostychem. Při vstupu do třídy nepozdravil, styděl se a nereagoval ani po napomenutí matky. S učitelkou komunikoval z počátku neverbálně, pouze kýval hlavou. Po chvíli začal odpovídat učitelce jednoslovně a následně již dokázal odpovědět celou větou. Při popisu obrázku a vyprávění dokázal hovořit v celých větách, sdělovat faktické informace a komunikovat smysluplně. Na konci zápisu poděkoval a rozloučil se. Při vedení dialogu chlapec 9 učitelce odpovídal na otázky, ale sám se nedotazoval, pokud to nebylo nezbytně nutné. Či-li sám konverzaci nezahajoval.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí zvládl samostatně. Sám vešel do učebny, prozkoumával ji a její vybavení a snažil se najít místo, kde sedí jeho sestra během vyučování. Školní prostředí se mu líbilo a těšil se, až do něj bude také docházet.

Odloučení

Tuto oblast zvládl s dopomocí. Z počátku chtěl být pouze s matkou, držel se u ní a chtěl, aby byla poblíž. Matka si sedla do vedlejší lavice vedle chlapce a komunikovala s učitelkou po dobu jeho práce na úkolech a chlapec si nijak nevšímal a nerušila ho při práci. Jakmile se chlapec 9 zabral do práce, již si matky nevšímal a soustředil se na svůj úkol.

Spolupráce

Správně reagoval na pokyny autority, při spolupráci s pedagogem byl zprvu ostýchavý. Na dotazy učitelky z počátku jen kývnul, později odpovídal slovně. Byl velmi pečlivý ve vypracovávání úkolů a velmi se snažil. Během jejich vypracování odpovídal učitelce na různé otázky a spolupracoval samostatně. Dokázal dodržovat přesné instrukce učitelky při plnění úkolu a tím došel ke správnému řešení.

Chování

Chlapec 9 se choval hezky, nebyl agresivní, dodržoval pravidla sociálního chování a ke konci zápisu i pravidla komunikace. Překonání překážek a neúspěchů zvládal samostatně. Měl radost ze svého úspěchu a pochvaly od dospělých za jeho snahu. Oblast chování zvládal samostatně.

Tabulka 9: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 9

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 9 byl u zápisu velmi pečlivý, aktivní a po krátké adaptaci překonal svůj ostych a komunikoval a spolupracoval s učitelkou bez zábran. Ve sledovaných oblastech měl problémy pouze u dvou a to jen z počátku. V průběhu zápisu již fungoval samostatně. Chlapec 9 je připravený k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností. Jeho počáteční ostýchavost mohla být způsobená strachem ze zvládnutí úkolů při zápisu a nových dospělých.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka MŠ výsledky potvrdila a počáteční ostych chlapce ji překvapil. Dodala, že se chlapec 9 nechá ovlivnit druhými dětmi a začne zlobit. Když si hraje sám, je hodný. Během rozhovoru se projevoval stejně jako v běžně v MŠ.

8.1.10 Dítě č. 10

Pohlaví dítěte: Chlapec 10

Odklad povinné školní docházky: ne

Základní údaje o dítěti: Chlapec 10 pochází z rozvedené rodiny a má mladšího sourozence. Při rozhovoru chlapec 10 sdělil, že se těší do školy na nové poznatky, které získá. Z počátku byl ostýchavý a zapojil se do rozhovoru, až se přidali jeho kamarádi.

Zkoumané oblasti při zápisu:

Rozhodování

Samostatně zvládal rozhodování o svých činnostech, kdy si vybral úkol, který chtěl splnit, a dokončil jej. Během zápisu si vybíral činnosti, které se mu líbily nejvíce, následně pokračoval na, pro něj, méně sympatické. Veškeré činnosti zvládl úspěšně dokončit.

Komunikace

Komunikaci zvládal samostatně. Z počátku byl ostýchavý, odpovídal učitelce pouze kýváním hlavy. Po chvíli začal učitelce odpovídat celými větami. Byl schopen se během zápisu s učitelkou domlouvat, zeptal se, když něčemu nerozuměl, a vést dialog. Chlapec 10 sdělil své jméno, příjmení a bydliště. Při vyprávění hovořil smysluplně, sděloval faktické informace, dodržoval sled událostí a využíval svoji bohatou slovní zásobu. Chlapec dokázal pozdravit, poděkovat a rozloučit se.

Adaptace

Adaptaci na nové prostředí zvládl samostatně. Školní prostředí se mu líbilo, pozoroval učebnu a její vybavení. Sám se usadil do lavice ve třídě, kde chtěl pracovat. Chlapec 10 byl velmi zvědavý a po ukončení zápisu ve třídě zkoumal různé pomůcky a dotazoval se, k čemu slouží.

Odloučení

Samostatně zvládl odloučení od rodičů. Ihned se odebral s učitelkou do třídy, kde pracoval. Rodiče stáli ve třídě u dveří a pozoroval chlapce při práci. Nijak jeho činnost nenarušovali ani na něj nemluvili. Chlapec 10 se soustředil jen na práci a na paní učitelku.

Spolupráce

Chlapec 10 spolupracoval s učitelkou samostatně, reagoval na její pokyny a dodržoval pravidla při plnění úkolů. Během plnění úkolů se snažil vše pečlivě vypracovat a měl radost z dokončené práce a jejího úspěchu. Chlapec byl schopný dodržovat přesné instrukce, díky nimž daný úkol zvládl. Během spolupráce učitelce naslouchal, ujistil se v jeho počínání, když si nebyl jistý a za pomoc dokázal poděkovat a vyjádřit radost.

Chování

Chlapec 10 se choval slušně, dodržoval pravidla sociálního chování a základní pravidla komunikace. Pozdravil, rozloučil se a poděkoval. Překonávání překážek chlapci nedělalo problém, zvládal dát najevo své potřeby a empatii. Chlapec se rychle adaptoval na učitelku a ostýchavost zmizela a zvládal tak dát najevo radost, ze své odvedené práce. Nevykazoval známky agresivního nebo nevhodného chování vůči ostatním. Oblast chování zvládal samostatně.

Tabulka 10: Dosažená úroveň sledovaných dovedností – chlapec 10

Oblasti zkoumání	Zvládá samostatně	Zvládá s pomocí	Nezvládá
Rozhodování			
Komunikace			
Adaptace			
Odloučení			
Spolupráce			
Chování			

Vlastní zjištění

Chlapec 10 byl během zápisu hodný, snaživý, aktivní. V oblasti komunikace se dokázal rychle zbavit ostychu a začal komunikovat bez zábran. Ve sledovaných oblastech obstál bez potíží. Veškeré aktivity zvládl správně splnit a měl ze svého úspěchu radost. Chlapec 10 je připravený k zahájení povinné školní docházky z hlediska sociálních dovedností.

Doplnění ze strany učitele MŠ

Učitelka MŠ vyzorované výsledky potvrdila a dodala, že možným faktorem, proč je ostýchavý je ten, že chlapec nejspíše těžce nese odloučení rodičů. Během rozhovoru se projevoval stejně jako v běžně v MŠ.

9 DISKUSE

Ve výzkumné části bylo cílem zjistit, zda jsou děti připravené k zahájení povinné školní docházky v oblasti sociálních dovedností. Pro výzkumné šetření jsem položila čtyři otázky, na které jsem se snažila najít odpovědi.

1. Jak děti zvládají sociální dovednosti během zápisu do 1. třídy?

Během zápisu byly pozorovány klíčové kompetence zakotvené v RVP PV a jejich naplnění. Zda dítě zvládá samostatně, zvládá s dopomocí nebo nezvládá dané situace. Situaci, kdy dítě samostatně rozhoduje o svých činnostech, zvládlo devět dětí z deseti samostatně. U jednoho dítěte nelze vyhodnotit danou oblast, jelikož k ní nebyl dostatek informací a prostoru. Komunikaci v běžných situacích bez zábran a ostychu zvládlo samostatně osm dětí z deseti, dva z deseti zvládli s dopomocí. Oblast, kdy v běžných situacích uplatňuje dítě základní společenské návyky a pravidla společenského styku (pozdraví, poděkuje, poprosí) dokázalo samostatně sedm dětí. Jedno dítě zvládlo s dopomocí a dvě děti situaci nezvládly. Adaptaci na nové prostředí, situace a změny samostatně dokázalo devět dětí. Jedno dítě zvládlo s dopomocí. Samostatně zvládlo odloučení od rodičů sedm dětí, jedno dítě zvládlo s dopomocí a jedno nezvládlo. U posledního dítěte opět nešlo danou situaci vyhodnotit pro nedostatek informací. Všechny sledované děti zvládly samostatně spolupráci, zapojení do činností a pomoci kromě jednoho. Stejně tak všechny děti samostatně zvládly správně reagovat na pokyny autority (prosbu, požadavek, zákaz). Osm z deseti dětí samostatně zvládá dodržovat pravidla (režimu, sociálního chování, komunikace). Jedno dítě zvládalo situaci s dopomocí, jedno dítě nezvládlo. Dokázat překonávat překážky, unést nezdár nebo prohru zvládlo samostatně devět z deseti sledovaných dětí. Jedno zvládlo s dopomocí. Poslední sledovanou oblastí bylo, zda jedinec dokáže dát najevo svoje potřeby, odmítnout nežádoucí chování a projevuje empatii. To dokázalo samostatně sedm dětí, s dopomocí dva a nezvládlo jedno dítě.

2. Jak děti zvládají sociální dovednosti během pobytu v mateřské škole?

Jak se děti chovají v prostředí mateřské školy, do které dlouhodobě docházejí, bylo důležité porovnat s jejich chováním u zápisu. Jelikož prostředí školky dobře znají, cítí se zde uvolněně a bezpečně. Dítě se mohlo u zápisu projevovat jinak, kvůli jinému prostředí a pedagogům, které nezná. Také mohlo být nervózní z průběhu zápisu, u

kterého nikdy nebylo, zda bude znát odpovědi na otázky atp. Během skupinového rozhovoru v mateřské škole působily děti více uvolněně, jelikož se nacházely ve známém prostředí. Rozhovoru se účastnily i děti, které při zápisu nebyly z důvodu odkladu nebo nedovršení požadovaného věku. Děti seděly v kruhu na koberci, kde jsme vedli skupinový rozhovor. Nejprve jsme se přivítali, představili a sdělila jsem jim, proč jsem je navštívila. Sdělila jsem předškolákům, že pracuji na základní škole, odkud si mě pamatují ze zápisu. Vysvětlila jsem jim, že jsem tu pro ně, mohou se mě ptát na jakékoliv dotazy, které je napadají ohledně školy, a já se jich zeptám na některé otázky, abych se ujistila, že zvládnou nástup do školy. Nejprve jsme vedli diskusi, zda se děti do školy těší, kde se všichni shodli, že ano. Další otázkou bylo, na co konkrétního se těší. Mezi odpověďmi byly úkoly, kamarádi, matematika a až děti budou umět číst a psát. Dotaz, zda mají naopak z něčeho strach ve škole, děti nenašly žádnou odpověď. Převládalo nadšení. Jestli bude dětem smutno po rodičích, se všichni shodli, že nebude. Zajímavé reakce byly při otázce, zda poslouchají paní učitelku. Někteří se ihned přiznaly, že mají občas problém poslechnout autoritu. Při zpětném hodnocení paní učitelky potvrdila, že daní jedinci, kteří se přihlásili, opravdu občas mají problém s pokyny autority. Dalším tématem bylo dodržování pravidel. Zda je děti umí dodržovat a proč jsou důležitá. Zde našli shodu, pravidla umí dodržovat, ale někteří občas neuposlechnou paní učitelku. Na otázku, proč jsou důležitá, jsme došli společně k odpovědi, že bez nich bychom se ve škole nic nenaučili a špatně by se nám pracovalo. Jelikož některým jedincům dělala problém při zápisu pravidla společenského styku, kdy pozdraví, poděkuje či poprosí, zajímalo mne, jak budou reagovat na ukázkovou situaci, kdy někam přijdou a co jako první udělají. Každé dítě vědělo, že má pozdravit. Při poznámce, zda zdravili i při zápisu si někteří uvědomili, že nepozdravili a bylo to špatně. Stejně tak jsme si nastínili situace, kdy dítě něco potřebuje nebo mu někdo něco dá a na nich bylo říci, jak zareagují. Při situaci, kdy od někoho něco dostanou, děti reagovaly, že by danému také něco na oplátku daly a samozřejmě poděkovaly. Situaci, kdy něco potřebují, by vyřešily prosbou danému člověku. Po ukončení mých dotazů měly děti prostor se ptát na cokoli, co je zajímalo ohledně školy. Po ukončení rozhovoru děti dostaly odměnu v podobě sladkosti, ukázaly mi svou třídu a rozloučili jsme se.

3. Jak se liší chování předškoláků ve škole a ve školce z pohledu jejich učitelky?

Pohled paní učitelky budoucích školáků mi pomohl při výzkumu ujasnit, proč se některé děti takto chovají, a potvrdit, zda je jejich vypozerované chování stálé. Během rozhovoru jsme probraly všech deset sledovaných dětí. Učitelce jsem sdělila vypozerované výsledky ze zápisu a porovnal jsem je s chováním během skupinového rozhovoru. Během rozhovoru paní učitelka potvrdila vypozerované výsledky u všech dětí během zápisu do 1. třídy. Chování předškoláků během skupinového rozhovoru bylo stejné jako ve škole. Toto chování je u dětí stejné i běžně ve školce, potvrdila učitelka. Během rozhovoru nad jednotlivými dětmi jsme uvažovaly, co může být důvodem jejich ostýchavosti nebo horšího zvládnutí odloučení od rodičů. Paní učitelka u dětí, které buď zvládaly s dopomocí, nebo nezvládly určité situace, řekla možnou příčinu jejich chování a uvedla, že se tyto situace někdy stávají i ve školce. Vždy se jednalo o situaci v rodině. Buďto rozvod rodičů, nový partner rodiče nebo narození sourozence.

4. Jak jsou předškolní děti připravené k povinnému vzdělání z hlediska sociálních kompetencí?

Z vypozerovaných a získaných dat jsem dospěla k závěru, že osm dětí je připraveno k zahájení školní docházky po sociální stránce. Dítě s plánovaným odkladem by v této rovině mohlo být také připraveno, ale neměli jsme dostatek situací k pozorování jako u zbytku dětí. U jednoho dítěte, jsem usoudila, že není zcela připraveno v této oblasti nastoupit k primárnímu vzdělávání. Učitelé MŠ by tak měli společně s rodinou pracovat na zlepšení v problémových oblastech, aby pro dítě nebyl vstup na základní školu těžký či nepříjemný.

Z výroční zprávy ČŠI za rok 2020/2021 jsou dostupné informace, že u předškolních dětí došlo k poklesu pracovních návyků a dodržování pravidel, v souvislosti s protiepidemiologickou situací dělala některým dětem problémy adaptace. Nejnižší úroveň byla zjištěna v kompetencích k řešení problémů. ČŠI uvádí, že problémem je nedostatečné vedení dětí k sebehodnocení, kdy děti neumí hodnotit samy sebe, svoje pokroky, odhadovat svoje síly nebo někoho ocenit. Dále uvádí, že při vzdělávání nebyly dostatečně vytvářeny příležitosti k posilování zdravého sebevědomí dítěte a jejich vedení k postupnému přebírání zodpovědnosti za svoje činy.

SHRNUTÍ

Z výzkumné části můžeme shrnout, že téměř všechny děti byly z hlediska sociálních dovedností připraveny k základnímu vzdělávání. U dětí, kterým dělaly některé z pozorovaných oblastí potíže, se většinou objevil nějaký problém v rodině. Buďto se jednalo o rozvod rodičů nebo o neshody a různé záležitosti v rodině. V teoretické části jsme nastínili, že důležitým a nejpodstatnějším základem pro získání a rozvoj sociálních dovedností je právě rodina a její zázemí. Pokud je tato stabilní jednotka narušena, dítě se pak nemůže plně rozvíjet a získávat dovednosti jak sociální, tak i jiné, důležité pro svůj život. Výzkumné poznatky nás jen utvrdili v tom, že rodina a její správné fungování a organizace je nezbytná pro plnohodnotný rozvoj dítěte a jeho následný úspěch ve vzdělávání i v životě. Děti, u kterých je tato stabilita narušena, mohou kladené požadavky společnosti zvládnout, ale potřebují k tomu dostatek prostoru a spolupráce (viz kapitola Rozvoj sociálních dovedností).

Ze zmíněných zpráv ČŠI můžeme také vyvodit, že jakékoliv narušení sociálního prostředí (v tomto případě z epidemiologických důvodů) má negativní vliv na adaptaci dětí, jejich vztahy mezi vrstevníky a schopnosti přizpůsobit se danému prostředí a dodržovat dohodnutá pravidla. Socializace je pro jedince nezbytná a je důležité její správné vedení, aby byl pro budoucí školáky start školní docházky co nejsnazší.

Celkově můžeme shrnout, že jakýkoliv zásah do přirozeného vývoje socializace jedince má své dopady a znesnadňuje fungování daného člověka ve školním prostředí i společnosti. Můžeme tedy říci, že pro školní připravenost dětí z hlediska sociálních dovedností je nejpodstatnější rodina a její vlivy, následně mateřská škola a její práce a nesmíme opomenout také vrstevnické skupiny a jejich vliv. Z teoretické části víme, že všechny složky školní připravenosti, které posuzujeme při zápisu, na sebe navazují a jsou vzájemně propojeny. Tudíž obtíže v jakékoliv oblasti se projeví i v ostatních oblastech. Nesmíme tedy opomíjet ani jednu z těchto stránek a podporovat jejich plný rozvoj. Čím více naučíme dítě se samostatně orientovat v těchto oblastech a zvládat je, tím lépe se mu bude dařit v budoucím vzdělávání a životě. Tyto oblasti by pak měli nejvíce rozvíjet rodiče a pedagogové mateřských škol ve vzájemné spolupráci. Vzájemná spolupráce a komunikace rodiny a školy může pomoci dítěti v naplnění jeho plného potenciálu a usnadní a zefektivní práci obou stran.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá připraveností dětí k povinnému základnímu vzdělávání z hlediska sociálních dovedností. V teoretické části jsem pomocí odborné literatury vymezila tuto problematiku. Ve výzkumné části jsem se zaměřila na klíčové kompetence RVP PV, sledovala jejich naplnění při zápisu do 1. třídy, ověřila si výsledky chování budoucích žáků v mateřské škole během skupinového rozhovoru a posoudila výsledky a jejich možnou příčinu s učitelkou MŠ.

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit současnou situaci připravenosti dětí k základnímu vzdělávání v sociálních dovednostech. K vyhodnocení jsem využila metodu rozhovoru s učitelkou mateřské školy, metodu pozorování při zápisu do první třídy a metodu skupinového rozhovoru s dětmi.

Ve výzkumné části jsme zjistili, že ze všech deseti pozorovaných dětí je ke školnímu vzdělávání po sociální stránce připraveno sedm dětí. Jedna dívka měla plánovaný odklad školní docházky, ale po sociální stránce se jevila jako schopná. Zbývající dvě děti jsou spíše připravené, ale je zde velká šance, že zpočátku budou mít ve škole problémy v podobě adaptace na nové prostředí, odloučení od rodičů či komunikace s novými pedagogy.

Mezi možné příčiny nezvládnutí nebo zvládnutí s dopomocí různých sociálních situací jsem vypožadovala vždy nějakou situaci v rodině. Ať už se jednalo o rozvod rodičů nebo dítě již v neúplné rodině žilo, nebo příchod sourozence či nového partnera rodičů. Tyto výsledky nám ukazují, že rodina je v socializaci dítěte klíčová a jakékoliv změny v ní se odráží i na dítěti a jeho chování.

U dětí, které nemají zcela naplněné veškeré sociální dovednosti, bych doporučila práci s některými publikacemi na rozvoj sociálních dovedností, které jsou uvedené v teoretické části práce, a také je nutná spolupráce a komunikace mezi rodiči a pedagogem. Přestup z mateřské školy na základní je velký krok a k dětem, které nejsou sociálně vyspělé, je nutné přistupovat individuálně a snažit se jim pomoci zapadnout a překonat strach či překážky.

Závěrem bych dodala, že se uvedené cíle diplomové práce podařilo naplnit. Práce může posloužit jako přehled aktuální situace jak pedagogům mateřských, tak i

základních škol, ale i rodičům. Na předškolní děti jsou kladeny velké nároky ve všech dalších oblastech, ale sociální oblast se často opomíjí. Sociální zralost a vyspělost je také důležitá pro následný rozvoj dítěte, jeho spokojenost ve škole i v životě. Tato oblast je také důležitá pro bezproblémové vzdělávání jedince. Tato stránka je tedy stejně důležitá jako zbylé a je nedílnou součástí ke kompletně rozvinutému a zdravému jedinci a je také nezbytná pro jeho úspěšný start při povinném základním vzdělávání.

Seznam použité literatury a pramenů

ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 3. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-421-2.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, Eva DANDOVIČOVÁ, Jana KRATOCHVÍLOVÁ, Hana NÁDVORNÍKOVÁ, Zora SYSLOVÁ a Lenka ŠULOVÁ. *Školní zralost a její diagnostika*. Praha: Raabe, 2017. Školní zralost. ISBN 978-80-7496-319-3.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: ComputerPress, 2007. Dětská naučná edice. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 3. vydání. V Brně: Edika, 2022. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-1751-8.

BEJDÁKOVÁ, Sandra, Jarmila STŘECHOVÁ, Lenka SUCHARDOVÁ, Jana VÍTKOVÁ, Helena ZDRUBECKÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Školní zralost a komunikace*. Praha: Raabe, [2018]. Školní zralost. ISBN 978-80-7496-390-2

ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. V Praze: Pasparta, 2013. ISBN 978-80-905576-2-8.

DOSTÁLOVÁ, Michaela; JANČIOVÁ, Sylvia a VLČKOVÁ, Helena. *Ferda a jeho mouchy: emušáci*. Ilustroval Maria KULINA. Praha: Scio, 2013. ISBN 978-80-7430-113-1.

FASNEROVÁ, Martina. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Praha: Grada, 2018. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0289-1.

FRANCLOVÁ, Marta. *Zahájení školní docházky*. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4463-6.

GARDOŠOVÁ, Juliana a Jaroslava BUDÍKOVÁ. *Rozumím sobě, poznávám ostatní: nácvik emočních a sociálních dovedností dětí v předškolním a mladším školním věku*. Ilustroval Jindřich KOBR. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá školka. ISBN 978-80-7496-296-7.

GILLERNOVÁ, Ilona a Lenka KREJČOVÁ. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3472-9.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7.

KODÝM, Miloslav. *Metody rozvoje sociálních dovedností*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014. ISBN 978-80-7452-046-4.

KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA, ed. *Předškolní a primární pedagogika: Předškolná a elementárna pedagogika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-828-9.

KOOIJMAN, Anne. *Děti a sociální dovednosti: jak pomoci dětem posílit sebevědomí a zlepšit sociální dovednosti*. Přeložil Markéta ŠUBOVÁ. Praha: Didactive Plus, 2016. ISBN 978-80-270-0598-7..

KREISLOVÁ, Zdenka. *Krok za krokem 1. třídou: školní zralost, spolupráce s rodiči, učíme se číst a psát, nápady pro celý rok*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2038-8.

KROPÁČKOVÁ, Jana. *Budeme mít prvňáčka: pro rodiče dětí od 5 let*. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-359-8.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.

MICHALOVÁ, Zdeňka a Alžběta KRATOCHVÍLOVÁ. *Sociální dovednosti v mateřské škole: aktivity k minimalizaci nevhodného chování v předškolním věku a posilování sociálních dovedností*. Ilustroval Martina FOJTŮ-PESCHKOVÁ. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-3361-1.

OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5107-8.

OTEVŘELOVÁ, Hana. *Školní zralost a připravenost*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1092-4.

PLUMMER, Deborah. *Hry pro rozvíjení sociálních dovedností u dětí 5-12 let*. Přeložil Barbora MATUROVÁ. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1792-3.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0532-8.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikamu*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

ŠULOVÁ, Lenka a Chantal ZAUCHE-GAUDRON. *Předškolní dítě a jeho svět: l'enfant d'âge préscolaire et son monde*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 978-80-246-0752-8.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

ZOBAČOVÁ, Hana. *Vím, jak se cítíš: pracovní listy pro rozvoj sociální inteligence*. Ilustroval Klára WEISHÄUPELOVÁ-HOCKEOVÁ. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1572-1.

Internetové zdroje:

Barnekow, V., Muijen, M. Child and adolescent health and development in a European perspective. *Int J Public Health* **54** (Suppl 2), 128–130 (2009). <https://doi.org/10.1007/s00038-009-5403-y>

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education, Vol. 3, 2nd. Ed.* Oxford: Elsevier. Reprinted in: Gauvain, M. & Cole, M. (Eds.), *Readings on the development of children, 2nd Ed.* (1993, pp. 37-43). NY: Freeman. Dostupné z: https://impactofspecialneeds.weebly.com/uploads/3/4/1/9/3419723/ecological_models_of_human_development.pdf

Catalano, Richard & Berglund, M. & Ryan, Jeanne & Lonczak, Heather & Hawkins, J.. (2002). Positive Youth Development in the United States: Research Findings on Evaluations of Positive Youth Development Programs. *Prevention & Treatment*. 5. 10.1037//1522-3736.5.1.515a.

CHVÁL, Martin; KROPÁČKOVÁ, Jana. Sociální dovednosti předškolních dětí a jejich vliv na odklad povinné školní docházky a dosahovaný školní úspěch ba konci 1. ročníku základní školy. Online. *ORBIS SCHOLAE*, Vol 11 No1 (2017), s. 93-117. e-ISSN 2336-3177. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/4866/OS_11_1_0093.pdf

Česká školní inspekce: *Kvalita vzdělávání v České Republice, Výroční zpráva 2020/2021*. Praha: Česká školní inspekce, 2021. ISBN 978-80-88087-65-6. Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2021_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/VZ_CSI_2021_e-verze_22_11.pdf

Česká školní inspekce, inspekční zpráva, Čj. ČŠIS-2055/22-S. Dostupné z: <https://csicr.cz/cz/Registr-inspekcnich-zprav?d=2337>

Česká školní inspekce, inspekční zpráva, Čj. ČŠIS-2162/22-S. Dostupné z: <https://csicr.cz/cz/Registr-inspekcnich-zprav?d=2645>

Česká školní inspekce, inspekční zpráva, Čj. ČŠIB-118/22-B. Dostupné z: <https://csicr.cz/cz/Registr-inspekcnich-zprav?d=14283>

Česká školní inspekce, inspekční zpráva, Čj. ČŠIM-577/22-M. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/cz/Registr-inspekcnich-zprav?d=16113>

ČESKO. § 37 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) - znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 10. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p37-1>

ČESKO. § 37 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) - znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 10. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p37-3>

ČESKO. § 36 odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) - znění od 1. 7. 2023. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2023 [cit. 20. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#p36-4>

Hubbard, J. A., & Coie, J. D. (1994). Emotional Correlates of Social Competence in Children's Peer Relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(1), 1–20. <http://www.jstor.org/stable/23087905>

Informace k organizaci zápisů k povinné školní docházce 2016_12_web.pdf [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2023-08-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/39796/>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání[online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

ŠMELOVÁ, Eva; STOLINSKÁ, Dominika Provázková. Hra jako ukazatel sociálních dovedností dětí předškolního věku v kontextu pedagogické diagnostiky. Online. Magister: reflexe primárního a preprimárního vzdělávání ve výzkumu. Univerzita Palackého v Olomouci. 1/2019, s. 10. e-ISSN 2571-1342. Dostupné z: http://kpv.upol.cz/download/magister/Magister_2019-1.pdf

YÜKSEL, Müge; KÜÇÜKOĞLU, Elif Kurtuluş; ÜNSAL, Fatma Özge. Analysingtheschoolreadinessofpreschoolersfromtheaspectofthesocialskillswhenthey start primaryschool. Online. International Journal on New Trends in Education and TheirImplications. April 2013, Volume: 4,Issue: 2 Article: 10. ISSN 1309-6249. Dostupné z: http://ijonte.org/FileUpload/ks63207/File/ijonte_2013.2._complete.pdf#page=105

Seznam použitých zkratk

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

ZŠ – Základní škola

MŠ – Mateřská škola

PPP - Pedagogicko-psychologická poradna

IVP – Individuální vzdělávací plán

ČŠI – Česká školní inspekce

Seznam použitých příloh

Příloha č. 1 – Klíčové kompetence RVP PV

Příloha č. 2 – Klíčové kompetence RVP ZV

Příloha č. 3 – Záznamový arch vyhodnocení sledovaných oblastí při zápisu do 1. třídy

Příloha č. 4 – Záznamový arch sledovaných oblastí při zápisu do 1. Třídy

Příloha č. 5 – Rozhovor s učitelem MŠ - otázky

Příloha č. 6 – Souhlas školy s uskutečněním diplomové práce

Příloha č. 1 – Klíčové kompetence RVP PV

„Předpokládá se, že pro dítě předškolního věku mohou být dosažitelné klíčové kompetence v následující úrovni:

kompetence k učení

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- *soustředěně pozoruje, zkoumá, objevuje, všímá si souvislostí, experimentuje a užívá při tom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů*
- *uplatňuje získanou zkušenost v praktických situacích a v dalším učení*
- *má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, o jeho rozmanitostech a proměnách; orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije*
- *klade otázky a hledá na ně odpovědi, aktivně si všímá, co se kolem něho děje; chce porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidí; poznává, že se může mnohému naučit, raduje se z toho, co samo dokázalo a zvládlo*
- *se učí nejen spontánně, ale i vědomě, vyvine úsilí, soustředí se na činnost a záměrně si zapamatuje; při zadané práci dokončí, co započalo; dovede postupovat podle instrukcí a pokynů, je schopno dobrat se k výsledkům*
- *odhaduje své síly, učí se hodnotit svoje osobní pokroky i oceňovat výkony druhých*
- *se učí s chutí, pokud se mu dostává uznání a ocenění*

kompetence k řešení problémů

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- *si všímá dění i problémů v bezprostředním okolí; přirozenou motivací k řešení dalších problémů a situací je pro něj pozitivní odezva na aktivní zájem*
- *řeší problémy, na které stačí; známé a opakující se situace se snaží řešit samostatně (na základě nápodoby či opakování), náročnější s oporou a pomocí dospělého*
- *řeší problémy na základě bezprostřední zkušenosti; postupuje cestou pokusu a omylu, zkouší, experimentuje; spontánně vymýšlí nová řešení problémů a*

situací; hledá různé možnosti a varianty (má vlastní, originální nápady); využívá při tom dosavadní zkušenosti, fantazii a představivost

- *užívá při řešení myšlenkových i praktických problémů logických, matematických i empirických postupů; pochopí jednoduché algoritmy řešení různých úloh a situací a využívá je v dalších situacích*
- *zpřesňuje si početní představy, užívá číselných a matematických pojmů, vnímá elementární matematické souvislosti*
- *rozlišuje řešení, která jsou funkční (vedoucí k cíli), a řešení, která funkční nejsou; dokáže mezi nimi volit*
- *chápe, že vyhýbat se řešení problémů nevede k cíli, ale že jejich včasné a uvážlivé řešení je naopak výhodou; uvědomuje si, že svou aktivitou a iniciativou může situaci ovlivnit*
- *se nebojí chybovat, pokud nachází pozitivní ocenění nejen za úspěch, ale také za snahu*

komunikativní kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- *ovládá řeč, hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumí slyšenému, slovně reaguje a vede smysluplný dialog*
- *se dokáže vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky (řečovými, výtvarnými, hudebními, dramatickými apod.)*
- *se domlouvá gesty i slovy, rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu i funkci*
- *komunikuje v běžných situacích bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými; chápe, že být komunikativní, vstřícné, iniciativní a aktivní je výhodou*
- *ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní*
- *průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím*
- *dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (knížky, encyklopedie, počítač, audiovizuální technika, telefon atp.)*
- *ví, že lidé se dorozumívají i jinými jazyky a že je možno se jim učit; má vytvořeny elementární předpoklady k učení se cizímu jazyku*

sociální a personální kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- *samostatně rozhoduje o svých činnostech; umí si vytvořit svůj názor a vyjádřit jej*
- *si uvědomuje, že za sebe i své jednání odpovídá a nese důsledky*
- *projevuje dětským způsobem citlivost a ohleduplnost k druhým, pomoc slabším, rozpozná nevhodné chování; vnímá nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost*
- *se dokáže ve skupině prosadit, ale i podřít, při společných činnostech se domlouvá a spolupracuje; v běžných situacích uplatňuje základní společenské návyky a pravidla společenského styku; je schopné respektovat druhé, vyjednávat, přijímat a uzavírat kompromisy*
- *napodobuje modely prosociálního chování a mezilidských vztahů, které nachází ve svém okolí*
- *se spolupodílí na společných rozhodnutích; přijímá vyjasněné a zdůvodněné povinnosti; dodržuje dohodnutá a pochopená pravidla a přizpůsobuje se jim*
- *se chová při setkání s neznámými lidmi či v neznámých situacích obezřetně; nevhodné chování i komunikaci, která je mu nepříjemná, umí odmítnout*
- *je schopno chápat, že lidé se různí, a umí být tolerantní k jejich odlišnostem a jedinečným*
- *chápe, že nespravedlnost, ubližování, ponižování, lhostejnost, agresivita a násilí se nevyplácí a že vzniklé konflikty je lépe řešit dohodou; dokáže se bránit projevům násilí jiného dítěte, ponižování a ubližování*

činnostní a občanské kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- *se učí svoje činnosti a hry plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat*
- *dokáže rozpoznat a využívat vlastní silné stránky, poznávat svoje slabé stránky*

- *odhaduje rizika svých nápadů, jde za svým záměrem, ale také dokáže měnit cesty a přizpůsobovat se daným okolnostem*
- *chápe, že se může o tom, co udělá, rozhodovat svobodně, ale že za svá rozhodnutí také odpovídá*
- *má smysl pro povinnost ve hře, práci i učení; k úkolům a povinnostem přistupuje odpovědně; váží si práce i úsilí druhých*
- *se zajímá o druhé i o to, co se kolem děje; je otevřený aktuálnímu dění*
- *chápe, že zájem o to, co se kolem děje, činnost, pracovitost a podnikavost jsou přínosem a že naopak lhostejnost, nešimavost, pohodlnost a nízká aktivita mají svoje nepříznivé důsledky*
- *má základní dětskou představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami i co je s nimi v rozporu, a snaží se podle toho chovat*
- *spoluvytváří pravidla společného soužití mezi vrstevníky, rozumí jejich smyslu a chápe potřebu je zachovávat*
- *si uvědomuje svá práva i práva druhých, učí se je hájit a respektovat; chápe, že všichni lidé mají stejnou hodnotu*
- *ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit*
- *dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské)“*

Příloha č. 2 – Klíčové kompetence RVP ZV

kompetence k učení

Na konci základního vzdělávání žák:

- *vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení*
- *vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě*
- *operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy*
- *samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává, kriticky posuzuje a vyvozuje z nich závěry pro využití v budoucnosti*
- *poznává smysl a cíl učení, má pozitivní vztah k učení, posoudí vlastní pokrok a určí překážky či problémy bránící učení, naplánuje si, jakým způsobem by mohl své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich*

kompetence k řešení problémů

Na konci základního vzdělávání žák:

- *vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností*
- *vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému*
- *samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení; užívá při řešení problémů logické, matematické a empirické postupy*

- *ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů*
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí*

kompetence komunikativní

Na konci základního vzdělávání žák:

- *formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu*
- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje*
- *rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi*

kompetence sociální a personální

Na konci základního vzdělávání žák:

- *účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce*
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých*

lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají

- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty*

kompetence občanské

Na konci základního vzdělávání žák:

- *respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí*
- *chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu*
- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka*
- *respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit*
- *chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti*

kompetence pracovní

Na konci základního vzdělávání žák:

- *používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky*
- *přístupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot*

- *využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším vzdělávání a profesním zaměření*
- *orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl a riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení*

kompetence digitální

Na konci základního vzdělávání žák:

- *ovládá běžně používaná digitální zařízení, aplikace a služby; využívá je při učení i při zapojení do života školy a do společnosti; samostatně rozhoduje, které technologie pro jakou činnost či řešený problém použít*
- *získává, vyhledává, kriticky posuzuje, spravuje a sdílí data, informace a digitální obsah, k tomu volí postupy, způsoby a prostředky, které odpovídají konkrétní situaci a účelu*
- *vytváří a upravuje digitální obsah, kombinuje různé formáty, vyjadřuje se za pomoci digitálních prostředků*
- *využívá digitální technologie, aby si usnadnil práci, zautomatizoval rutinní činnosti, zefektivnil či zjednodušil své pracovní postupy a zkvalitnil výsledky své práce*
- *chápe význam digitálních technologií pro lidskou společnost, seznamuje se s novými technologiemi, kriticky hodnotí jejich přínosy a reflektuje rizika jejich využívání*
- *předchází situacím ohrožujícím bezpečnost zařízení i dat, situacím s negativním dopadem na jeho tělesné a duševní zdraví i zdraví ostatních; při spolupráci, komunikaci a sdílení informací v digitálním prostředí jedná eticky*

Příloha č. 3 – Záznamový arch vyhodnocení sledovaných oblastí při zápisu do 1. třídy

Rozhodování	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Samostatně rozhoduje o svých činnostech	9/10	0/10	0/10

Komunikace	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Komunikuje v běžných situacích bez zábran a ostychu	8/10	2/10	0/10
V běžných situacích uplatňuje základní společenské návyky a pravidla společenského styku. (pozdraví, poděkuje, poprosí)	7/10	1/10	2/10

Adaptace	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Adaptuje se na změny, nové situace, prostředí	9/10	1/10	0/10

Odloučení	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Zvládá odloučení od rodičů	7/10	1/10	1/10

Spolupráce	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Spolupracuje, zapojuje se do činností ve skupině a pomáhá	9/10	1/10	0/10
Správně reaguje na pokyny autority (prosbu, požadavek, zákaz)	10/10	0/10	0/10

Chování	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Dodržuje pravidla (režimu, sociálního chování, komunikace).	8/10	1/10	1/10

Dokáže překonávat překážky, unést nezdár, prohru	9/10	1/10	0/10
Dokáže dát najevo svoje potřeby, odmítnout nežádoucí chování, projevuje empatii	7/10	2/10	1/10

Příloha č. 4 - Záznamový arch sledovaných oblastí při zápisu do 1. třídy

Rozhodování	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Samostatně rozhoduje o svých činnostech			

Adaptace	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Adaptuje se na změny, nové situace, prostředí			

Odloučení	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Zvládá odloučení od rodičů			

Spolupráce	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Spolupracuje, zapojuje se do činností ve skupině a pomáhá			
Správně reaguje na pokyny autority (prosbu, požadavek, zákaz)			

Chování	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Dodržuje pravidla (režimu, sociálního chování, komunikace).			
Dokáže překonávat překážky, unést nezdar, prohru			
Dokáže dát najevo svoje potřeby, odmítnout nežádoucí chování, projevuje empatii			

Komunikace	Zvládá samostatně	Zvládá s dopomocí	Nezvládá
Komunikuje v běžných situacích bez zábran a ostychu			
V běžných situacích uplatňuje základní společenské návyky a pravidla společenského styku			

Příloha č. 5 – Rozhovor s učitelem MŠ – otázky

U každého pozorovaného dítěte jsem aplikovala následující otázky učitelce MŠ:

- Sdělení vypořádaných výsledků ze zápisu do 1. třídy
- Potvrzení či vyvrácení daných výsledků ze strany učitele
- Diskuse nad daným dítětem:

Chová se dítě stejně v MŠ?

Jaké jsou případné rozdíly?

Možné příčiny těchto rozdílů v chování?

Projevovalo se dítě při skupinovém rozhovoru stejně jako běžně ve školce? Pokud ne, z jakého důvodu?

Má dítě v některé z pozorovaných oblastí výrazné problémy?

Z jakého důvodu má dítě odklad povinné školní docházky?

Příloha č. 6 – Souhlas školy s uskutečněním diplomové práce

Udělují souhlas se sběrem dat a jejich zveřejněním z výzkumného šetření studentky Univerzity Palackého v Olomouci Zlaty Zapletalové, která provedla dne 8. 4. 2022 a 10. 5. 2022 na naší škole ZŠ a MŠ Těšetice výzkumné šetření do své diplomové práce – *Školní připravenost dětí v kontextu sociálních dovedností*. Veškeré získané informace budou využity pro účely diplomové práce.

Ředitelka školy

Mgr. Vladimíra Pospíšilová

Základní škola a mateřská škola Těšetice,
783 46, příspěvková organizace

4